

DİJİTALLEŞME VE KURUMSAL DİJİTAL SORUMLULUK KAVRAMI: GÜNCEL ÖRNEKLERE YÖNELİK BİR İNCELEME

DIGITALIZATION AND THE CONCEPT OF CORPORATE DIGITAL RESPONSIBILITY: A
REVIEW OF CURRENT EXAMPLES

Safa ACAR*

Öz

Dijitalleşme hayatın her alanında kendini göstermeye devam etmektedir. Özellikle şirketlerin yaptıkları uygulamalar, dijitalleşmenin etkisindedir. Şirketlerin birçok problemini çözüme kavuşturacak fırsatları barındıran dijitalleşme acaba her zaman şirketlere fırsatlar mı sunmaktadır? İşte bu sorunun cevabı bütün dijitalleşme serüvenine çıkan şirketlerin merak ettiği en önemli konulardan birisini oluşturmaktadır. Şirketlerin dijitalleşme sürecinde karşlarına fırsatlar çıktığı kadar tehditler de çıkabilmektedir. Kurumsal dijital sorumluluk, şirketlerin dijitalleşme sürecinde ortaya çıkan kayıpların önüne geçmek amacıyla uygulanması önerilen bir dizi süreçtir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın amacı, kurumsal dijital sorumluluk olarak ifade edilen ve dijitalleşmenin meydana getirdiği kayıpları telafi etmek amacıyla uygulanması önerilen yönetim sisteminin hangi noktada olduğunu tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma desenine sahip bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kurumsal dijital sorumluluk kavramı halen yeni bir kavram olup gelişme aşamasındadır. Uygulama yönüyle kurumsal dijital sorumluluk kavramı incelendiğinde ise çoğu firmanın bu yönde bir çalışmasının olmadığı ancak bazı küresel firmaların bu konuda çeşitli ilke vb. uygulamalar geliştirdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelime: Kurumsal Dijital Sorumluluk, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumlar, Dijital Teknolojiler, Dijital Dönüşüm.

Abstract

Digitalisation continues to manifest itself every aspect of life. Especially the applications made by companies are affected by digitalisation. Does digitalisation, which has opportunities to solve many problems of companies, always offer opportunities to companies? The answer within this question constitutes one of the most important issues that all companies that embark on the digitalisation adventure are curious. Companies may face threats as well as opportunities in the digitalisation process. Corporate digital responsibility is a series of processes are recommended within companies aimed primarily at preventing the losses that arise in the digitalisation process. Based on information, the aim of the study is to determine at what point the management system, which is expressed as corporate digital responsibility and which is recommended in order to compensate for the losses caused by digitalisation. Towards, a qualitative research design research was conducted. According to the findings obtained, the concept of corporate digital responsibility is still a new concept and is in the development stage. When the concept of corporate digital responsibility is examined regarding the application, it's determined that most companies don't have a study in this direction, but some global companies have developed various principles and practices in this regard.

Keywords: Corporate Digital Responsibility, Corporate Social Responsibility, Corporates, Digital Technologies, Digital Transformation.

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, yeni imkânların, çalışma yöntemlerinin ve iletişim sistemlerinin geliştirilmesinin önünü açmaktadır. Teknolojinin etki alanı incelendiğinde sadece birey üzerinde etkili olmadığı aynı zamanda özel ve kamu sektöründe faaliyet gösteren firmalar ve hatta devletler üzerinde bile etkilerinin olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu yönüyle teknolojik gelişmeler bütün boyutlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle bireysel davranışların yanı sıra şirketler de dijital bir dönüşüm içine girmiş ve faaliyetlerini bu odakla yürütmeye başlamışlardır. Dijitalleşme olarak ifade edilen bu gelişme, bilgi iletişim teknolojilerinin merkeze alındığı bir gelişim sürecidir. Dijitalleşmenin etkisi ile gelişme gösteren bu süreç içerisinde bilgisayarlar, günlük hayatta yer alan her ne varsa hepsini anlayabilecek, depolayabilecek ve aktarabilecek bir enformasyon işleme pratiğine dönüşmektedir. Ancak gerçekleşen bu gelişmeler getirmiş oldukları fırsatlar ve avantajlar kadar pek çok sorunun da ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu yönüyle teknolojik gelişmeler incelendiğinde fırsatların yanında tehditlerin de olduğu görülebilmektedir. Yeni teknolojilerin etkisi ile enerji verimliliğinin artırılması ve çevresel dışsallıkların azaltılması sağlanabilirken tam tersine olumsuz dışsallıklar da meydana gelebilmektedir. Bunların yanında dijital dünyanın getirdiği otomasyon ve robot teknolojisi gibi gelişmeler sebebiyle işsizlik, veri ihlalleri ve siber saldırı tehditleri de ortaya çıkabilmektedir. Bu yönüyle teknolojik gelişmeler incelendiğinde işletmelerin yeni sosyal sorunlarının ve artan sorumluluklarının olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Herden vd., 2021, s. 14).

Meydana gelen teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin yaygın hale gelmesi sonucu ortaya çıkan etik zorluklarla karşı karşıya kalan işletmeler, etik ikilemleri yönetmek amacıyla genel olarak dijital açıdan sorumlu davranacakları konusunda bir anlayış geliştirmektedirler. Bu amaç doğrultusunda işletmeler, genel olarak iş ile ilgili karar ve tercihleri belirlerken kullanacakları iş etiğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda iş etiği odaklı olarak Kurumsal Dijital Sorumluluk (bundan sonra KDS olarak ifade edilecektir) kavramı öne çıkmaktadır. KDS; bir işletmenin özellikle dijital konularla ilgili davranışlarda kararlarını ve seçimlerini yöneten değerler ve normlar olarak tanımlanabilmektedir (Lobschat vd., 2021, s. 876). KDS, dijital teknolojilerin, ürünlerin ve hizmetlerin sorumlu ve etik bir biçimde geliştirilmesinde, dağıtılmasında ve yönetilmesinde önemli roller üstlenmektedir. İşletmelerin kurumsal sorumluluklarına daha bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşmasını sağlamak ve tüketicilerin kurumsal faaliyetlere güvenini artırmak için gizlilik ve veri güvenliği girişimlerinin daha güvenli olması önemli bir önceliktir (Carl vd., 2022, s. 75). Bu sebeple KDS'nin gün geçtikçe önemi artmaktadır. Bu

gelişmelere paralel olarak, KDS hem uygulayıcılar hem de araştırmacılar için önemli bir konu haline gelmektedir (Cheng & Zhang, 2023, s. 1).

KDS kavramı uzun yıllardan bu yana incelenen Kurumsal Sosyal Sorumluluk (bundan sonra KSS olarak ifade edilecektir) ile yakın ilişkiler barındıran bir kavramdır. Ancak dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin artışı ile birlikte KDS'nin tek başına bir kavram olması da bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Mihale-Wilson, Zibuschka, Carl, & Hinz, 2021, s. 127). Bu iki kavram arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bu çalışmanın ilk odak noktasını oluşturmaktadır. Bu kavramların netleştirilebilmesi için dijitalleşme kavramının açıklanmasını takiben KDS ve KSS'nin arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Çalışmanın devamında ise ulusal ve uluslararası literatürde KDS kavramı incelenmiş ve etik boyutu üzerinde durulmuştur. KDS ve etik kavramlarının ilişkisinin ortaya konulmasının ardından ulusal ve uluslararası düzeydeki firmaların yapmış oldukları KDS örneklerinin sunulması ile çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmanın odak noktası olan KDS'nin gelişimine literatür yönüyle önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu beklenti ile hazırlanan çalışma gerek uygulamacılara gerekse araştırmacılara önemli katkılar sunabilme potansiyeline sahiptir. Bu kapsamda yeni gelişen bir konu olan KDS ve dijital etik kavramlarının önemine dikkat çekilmiştir.

1. Dijitalleşme

Teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme olgusu, gün geçtikçe hayatın daha fazla alanında hâkimiyet kazanmaya devam ediyor. Özellikle dijitalleşme her alanda gerçekleşmeye başlayarak sosyo-ekonomik ve politik sistemler üzerinde büyük etkiler meydana getirmektedir. Üçüncü sanayi devriminin önemli gelişmeleri arasında sıralanabilecek olan yarı iletkenlerin, ana bilgisayarların, kişisel bilgisayarların ve internetin kullanımının ilk ortaya çıktığı 1960'lı yıllardan bu yana büyük oranda bir gelişme yaşanmıştır. Ancak, ikinci makine çağı olarak adlandırılan ve teknolojik ilerlemelerin “üstel, dijital ve bütünleştirici” özellikleri barındırdığı bu dönemde ise daha fazla hissedilmektedir. Sayısallaştırılmış olan verilerin dijital teknolojileri kullanarak iş operasyonlarını, süreçleri, faaliyetleri ve modelleri etkinleştirmek, iyileştirmek ya da dönüştürmek olarak tanımlanan (Aydoğdu & Karsak, 2023, s. 46) dijitalleşmenin artması, insan yeteneklerine olumlu katkılar sunmakta ve bu yeteneklerin süreklilik kazanmasını sağlamaktadır. Gelişmelerin hızlı bir biçimde meydana gelmesi, sektörel küresel ve toplumsal düzlemlerde etkinliğini her geçen gün artırarak yenilik düzeylerinin önemli ölçüde artmasına katkı sağlamaktadır. Ancak dördüncü sanayi devriminin etkinliğinin artırılmasında dijitalleşmenin ve Covid-19 pandemisinin büyük katkısı olduğu söylenebilmektedir. Bu olayın etkisi ile oluşan ortam, yapay zekâ teknolojilerinin sektörler arası entegrasyonu ile hastalık

tahminini, hastalıkların kontrolünü, çevrimiçi eğitimleri, uzaktan çalışma uygulamalarını ve e-ticareti hızlandırmıştır. Yapay zekâ uygulamalarının her alanda olduğu gibi yönetim alanında da etkin olduğu söylenebilir. Süreç optimizasyonu, işe alım ve pazarlama gibi alanlarda da yapay zekânın etkisi artarak işletmelerin verimlilik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik katkıları olmaya başlamıştır. Otomotiv sektöründe meydana gelen gelişmeler arasında yer alan sürücüsüz otomobil gibi yenilikçi ürünler ortaya çıkmıştır (Hamadi & Manzo, 2021, s. 1-2).

Son gelişmeler odağında, dijitalleşme ve dijitalleşmenin verdiği etkiyle ortaya çıkan dijital dönüşüm sürecinin yönlendirdiği bir ortam oluşmuştur. Oluşan dijital dönüşüm sonucunda, organizasyon kültürlerinde değişimlere, yönetim stratejilerinin farklılaşmasına ve çağdaş bilgisayar teknolojilerinin gelişmesine sebep olarak yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle dijital dönüşümün etkisi ile işletmeler daha yoğun bir rekabet ortamına girerek sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek amacıyla dijitalleşmeyi kullanmaktadırlar. Dijitalleşmenin etkisi ile gelişen dünyada, daha verimli hale gelebilmek için yeni başarıların gerçekleşmesi, çoğu işletmenin hedefi haline gelmiştir. Aynı gelişmenin etkisi ile ortaya çıkan dijital tüketiciler, küreselleşmenin etkisini göz önünde bulundurarak, dijital teknolojilerdeki gelişmelere değer vererek ve mevzuat değişikliği talep ederek operasyonel çeviklik kavramına daha fazla vurgu yapılmasını talep etmektedir (Jelovac vd., 2022, s. 485).

Dijitalleşme, verimliliği artırmanın yanında sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlama konusunda güçlü bir potansiyel barındırmaktadır. Bu noktada dijitalleşme ve kurumsal sosyal sorumluluk ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yer alan güvenilir bir dijital yapı meydana getirilirken aynı zamanda da dijitalleşmenin etkisi ile ortaya çıkan algoritmik otomasyon, yapay zekâ, nesnelerin interneti, blockchain vb. gibi teknolojilerin sosyal değerlerin azalmasına sebebiyet vermesinin önüne geçmek gerekmektedir (Bednárová & Serpeninova, 2023, s. 2).

2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)

İşletmelerin temel amaçları kar elde etmek, rekabet avantajı oluşturmak, oluşturulan rekabet avantajını sürdürmek ve işletmelerin artan fırsatları yakalamalarına imkân sağlayan stratejiler geliştirmek iken KSS kavramı iş süreçlerine ve etik uygulamalara yönelik yeni bakış açıları kazandırmıştır. KSS kavramı genel olarak kuruluşun hissedarları için değer üretme kavramı olarak görülse de, teorik gelişim bu konunun ötesine geçerek sosyal sorumluluk ve sürdürülebilir kalkınma arasında bir ilişki olduğunu vurgulamıştır (Londoño-Cardozo & Pérez de Paz, 2021, s. 6). KSS kavramının en yaygın kullanımlarından birini Carroll (1991) yapmıştır. Bu tanımlamaya göre, KSS ekonomik, resmi, etik ve hayırseverlik odaklı konularda toplumun

şirketlere yönelik olan beklentileridir (Carroll, 1991). Bu yönüyle KSS, toplumun şirketlerden beklediği sorumlulukları kapsamaktadır. Buna göre KSS, toplum ile şirket arasındaki ilişkilerin çerçevesini oluşturmaktadır (Carl vd., 2023, s. 6). Toplumsal kaygıların işletmelerin kaygılarını etkilemesi süreci yeni değil aksine şirketlerin topluma karşı sorumlulukları ile ilgili ilk araştırmalara ve açıklamalara kadar götürülebilmektedir. Özellikle 1950’li yıllardan 1970’li yıllara kadar artan etik ve toplumsal sorunların ortaya çıkardığı durumların etkisi ile işletmeler etik kavramlara karşı bir farkındalık geliştirme eğilimine girmişlerdir. İşletme yöneticilerinin, genel olarak çevrenin iyileştirilmesine aktif bir şekilde katılmalarının gerekliliği bu dönemlerde önerilmeye başlanmıştır. Ancak 1973 yılında Davis şirketlerin toplumu daha iyi bir yer haline getirme yükümlülüğünden bahsetmiştir (Hamadi & Manzo, 2021, s. 6). Bu noktada şirketlerin toplumu doğrudan ya da dolaylı yönlerden etkileyen bir karar alma süreci olarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu gelişme işletmelere, geleneksel ekonomik kazanımlara yönelik performans sorumluluğunun yanında yeni bir sorumluluk daha eklemiştir. Bu yeni sorumluluk sosyal sorumluluk olarak isimlendirilmektedir. Bu yönüyle KSS, işletmenin geleneksel faaliyetlerinden olan ekonomik sorumluluğunun yanına farklı sosyal sorumlulukları da eklemiştir (Hamadi & Manzo, 2021, s. 6). Geleneksel yönetim teorilerinin vurguladığı hedefler olan fırsatların etkin kullanımına yönelik tekniklerin yetersiz kalması sonucunda sürdürülebilir kalkınma politikalarına yönelik KSS aracılığıyla gerçekleşmeye başlamıştır (Acar, Çelik, & Künc, 2020, s. 460).

KSS kapsamında Archie B. Carroll (1991) işletmelerin sahip oldukları sorumlulukları ifade ederek yukarıda bahsedilen 4 katmanlı bir piramitten bahsetmiştir. Carroll, ekonomik sorumlulukların bu yapının temelini oluşturduğunu vurgulayarak, ekonomik sorumluluğun olmaması durumunda diğer sorumlulukların da anlamsız olacağını belirtmiştir (Carroll, 1991). Bu noktada kar elde eden şirketler diğer sorumluluklarını yerine getirebilmek için ihtiyaçları olan gücü temin ederek piramidin üst basamaklarına çıkabilirler. Bunun yanında işletmeler örgütsel paydaşları dikkate alırken KSS yönelimlerine göre değerlendirdiklerini belirtmiştir. KSS kavramının bir başka sentezini de John Elkington yapmış ve ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları kapsayan “Üçlü Sonuç-Tribble Bottom” kavramını ortaya atmıştır (Elkington, 2006, s. 523-526). Bu teoriye göre KSS, projeleri aracılığıyla sürdürülebilirliğin sağlanması beklenmektedir. Sürdürülebilir iş, şirketin uzun vadeli olarak kar elde etmesinin yanında uzun ömürlü olması olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında sosyal aktiviteleri gerçekleştirirken toplumu memnun etmenin de bir zorunluluk olduğu varsayılmaktadır. Bu sağlanırsa toplumda sürdürülebilirlik elde edilebilecektir. Buradaki amaç, mevcut ve gelecek nesiller için yaşam

kalitesinin her şeyden önemli olduğunu vurgulamak ve şirketlerin yüksek düzeyde doğa kaynağına yönelik güvenliği sağlamasını ve kaynak tüketimini yakından ve akıllıca yönetmeleri gerektiğini belirtmektir (Hamadi & Manzo, 2021, s. 7).

KSS kavramının tek tip bir tanımı yoktur (Činčalová & Hedija, 2020, s. 2). KSS ile ilgili ortak bir tanımlama yapabilmek için KSS ile ilgili temel ilkelerin ne olduğu, bir şirketin sosyal sorumluluğu nasıl başardığı ve şirketlerin sosyal sorumluluk ile yükümlü olup olmadığının netleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler genel olarak kendi perspektiflerinden KSS kavramına netlik kazandırmak istemektedir. Bu teoriler (Merwe & Achkar, 2022, s. 3);

1. Kurumsal Sosyal Performans: Bu teoriye göre şirketlerin, servet üretme sorumluluğu, ekonomik sorumluluklar, yasal sorumluluklar ve toplumsal sorumluluklar olarak sıralanan sorumlulukları vardır.
2. Hissedar Değeri Teorisi: Bu teoriye göre şirketlerin yasal yükümlülükleri yerine getirirken üstlendikleri tek sorumluluk, hissedarlar için kar elde etmek ve ekonomik değerlerini artırmaktır. Bu yaklaşım Friedman (1962)'nin Klasik KSS tanımında yer alan, “işletmenin sosyal sorumluluğu karı artırmaktır” tanımı ile uyumludur.
3. Paydaş teorisi: Bu teoriye göre şirketler, yasal olarak tanımlananların ötesinde iş faaliyetlerinde “pay sahibi” olan herkese karşı sorumludurlar.
4. Kurumsal Vatandaşlık: Bu teoriye göre şirketler toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sebeple toplumun birçok alanında şirketlerin de sorumluluk almasını öngörmektedir.

İş dünyası ile toplum arasında önemli ilişkiler vardır. Toplumun önemli bir parçası olan şirketler, KSS uygulamalarını sadece yasal bir zorunluluk olarak değil aynı zamanda etik bir yaklaşımın sonucu olarak yerine getirmekle mükelleftirler. Şirketler ile ahlaki değerler arasında önemli bir bağ kuran KSS, özellikle her teknolojik gelişmenin getirdiği değişiklikler ve gelişmeler sonucunda meydana gelen problemlere de odaklanmaktadır. Bu çalışmanın da konusunu teşkil eden dijitalleşme ve dijital dönüşüm gibi gelişmeler de aynı şekilde yeni gündemler ortaya koymaktadır. Dijital dönüşümün özellikle çevrenin korunması açısından önemli katkılar sağladığı yadsınamaz. Ancak bu katkıların yanı sıra dijital dönüşümün getirdiği kültürel değişim, şirketlerin yönetim sürecinde dijital teknolojilerin kullanılmasının yanı sıra bu alandaki gelişmelere ilişkin bir farkındalık geliştirilmesini de gerektirmektedir (Orbik & Zozulakova, 2019, s. 80).

3. Kurumsal Dijital Sorumluluk (KDS)

KDS kavramı, teknolojik gelişimin hızlı temposundan ve iş dünyasında sürekli genişleyen uygulama yelpazesinden kaynaklanan artan sorumluluklara bir yanıttır. Bu konuya akademisyenler ve uygulayıcılar arasında artan bir ilgi vardır. KSS ve KDS konusunda çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, bu iki kavram arasında önemli ve doğrudan bir bağlantı

olduğunu belirtmektedir. Bu doğrudan bağlantının bazı ortak ilkelere dayandığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda KDS kavramını ilk benimseyenler, bu bilgiyi sürdürülebilirlik raporlarına dâhil etmişler ve bu fikri desteklemişlerdir. Bu durumun en önemli örneklerinden birisi Deloitte'nin baş inovasyon sorumlusu Nicolai Andersen, KDS'nin KSS çerçevesinde sunulması gerektiğini ifade etmektedir (Bednárová & Serpeninova, 2023, s. 3-4). KDS, genel olarak endüstri 4.0 ve onu kapsayan veri üretimi, depolanması ve kullanılması gibi teknolojiler ile ilişkilidir. Teknolojik gelişmelerin etkisi ile KDS'ye olan ihtiyaç artmaktadır. Bunun sebebi ise teknolojik gelişmeler ile yeni çıkar gruplarının ve dijital aktörlerin ortaya çıkıyor olmasıdır. Bütün bu gelişmeler sosyal sorumluluğun yeni bir alana yönelmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada KDS için bazı ana pozisyonlar mevcuttur. Bu pozisyonlardan ilki, dijitalleşmedeki sorumluluk ile geleneksel KSS arasındaki ayrım etrafında yer almaktadır. Lobschat vd. (2019) bu ayrımı üç unsura ayırmıştır.

1. Teknolojik gelişmeler üstel bir büyüme göstermektedir;
2. Etik kaygılar ile dijital teknolojiler şekillendirilebilir ve
3. Bu tip sorunların ele alınmasına yönelik ihtiyaç, dijital teknolojilerin insanların ve kuruluşların her alanında ve her yerde bulunmasından kaynaklanmaktadır (Londoño-Cardozo & Pérez de Paz, 2021, s. 19).

KDS kavramı şirketler için uygulama yönüyle önemli olduğu kadar akademik ilgi yönü bakımından da incelenmeye değer bir kavramdır. 1940'lı yılların başında Norbert Wiener (1948) bilgisayar etiğini düşünerek bilimsel bir araştırma alanı başlatmıştır. Bu gelişmenin devamında bilgisayar etiği üzerine bir araştırma akışı meydana gelmiştir. Ancak son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmelerin ve dijital teknolojilerin yükselişi ile birlikte dijital alanda kurumsal sorumluluğa yönelik ortaya çıkan literatür etik zorluklarla derinden ilgilenen bir hale dönüşmüştür. Bu tartışmalardan ayrı olarak KDS'nin tanımlanması, alanı vb. noktaların netleştirilmesi de önemli görülmektedir. Bu çerçevede KDS, dijital toplum üzerinde bulunan sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerin ele alınması yönünde gerçekleştirilen bir işbirliğine dayalı olarak iyi dijital kurumsal eylemleri ve dijital sürdürülebilirliği bilgilendirmek amacıyla toplulukların çıkarlarını temsil etmede kurumsal ve rasyonel roller alan kurumların gönüllü bir taahhüdüdür (Elliott vd., 2021, s. 184). KDS, topluma karşı olan kurumsal yükümlülüklerin dijital bağlamda yeniden tanımlanmasıdır (Hamadi & Manzo, 2021, s. 10). KDS kapsamında toplum şirketlerden, dijitalleşmenin etkisi ile ortaya çıkan tehlikeleri en aza indirecek uygulama ve politikaları yapmalarını beklemektedir. Şirketler KDS uygulamaları ile gerek toplumsal beklentiyi yerine getirebilecek gerekse kendi dijital güvenliklerini elde edebileceklerdir. KDS

ile ilgili literatürde farklı odak noktalarına vurgu yapan birçok tanım yer almaktadır. Bu tanımlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Kurumsal dijital sorumluluk tanımları

Tanım	Kaynak
KDS gönüllü bir taahhüttür. Bu, müşteri verilerinin, gizli bilgilerin, fikri mülkiyetin vb. işlenmesine ilişkin yasal gerekliliklere ve standartlara uyma ihtiyacıyla başlar, ancak aynı zamanda daha geniş etik hususları ve bir kuruluşun faaliyet gösterdiği temel değerleri de kapsar.	Driesens vd. (2017).
KDS, bir kuruluşun dijital teknoloji ve verilerin oluşturulması ve işletilmesine ilişkin operasyonlarına rehberlik eden paylaşılan değerler ve normlar dizisidir.	Lobschat vd. (2021).
İşletmelerin faaliyet gösterdiği dijital araçların ve ortamların etkisini ele almak için KSS kapsamının genişletilmesidir.	Ampofo (2016).
KDS, teknolojinin gelişmesini ileriye taşıyan, vatandaşa katkısı olan ve vatandaşa hizmet sunmak için teknolojiden yararlanan kuruluşların, bunu temelde bizi olumlu bir geleceğe yönlendirecek şekilde yapma sorumluluğuna sahip olduğunun tanınmasıyla ilgilidir.	Joynsın (2018).
KDS, insanların verilerle ilgili haklarını korumakla (yönetmeliğe uygun olarak), ürün ve hizmetlerin kendilerine kişisel zaman kazandırdığını, sağlıklarına ve yaşlanmalarına yardımcı olduğunu ve onları daha az kabul edilebilir tehlikelerden koruduğunu gördükleri için güvenin korunmasını sağlamakla ilgilidir.	Price (2018).
KDS, dijital toplumdaki kurumsal sorumluluğu ifade eder.	CSR News (2018).
KDS, kurumsal sorumluluğu tamamlar ve şirketlerin dijital ürün ve hizmetlerin geliştikçe toplumsal etkileri hakkında düşünmeleri ve değer standartlarımızla uyumlu olmalarını sağlamaları gerektiğinden bunu kısmen yeniden düşünür.	Andersen (2018).
KDS, özellikle tüketicilerin çıkarları doğrultusunda yasal olarak gerekli olanın ötesine geçen ve dijital dünyanın toplumun yararına şekillendirilmesine aktif olarak yardımcı olan gönüllü girişimcilik faaliyetlerini ifade eder. CDR, dijital dönüşümün adil hale getirilmesine ve herkesin yararına önemli bir katkı sağlayabilir. Böylece sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder.	BMJV (2018).
KDS işbirlikçi rehberlik yoluyla ve dijital toplum üzerindeki sosyal, ekonomik ve ekolojik etkileri ele alarak "iyi" dijital kurumsal eylemleri ve dijital sürdürülebilirliği (yani veriler ve algoritmalar) bilgilendirmek için topluluk çıkarlarını temsil etmede kurumsal rasyonelleştirme rolünü yerine getiren kuruluşların gönüllü bir taahhüdüdür.	Elliott vd. (2021).

KDS, dijitalleşmenin etik fırsatlarını ve zorluklarını dikkate alan bir firmanın sorumluluklarının bir uzantısıdır.	Herden vd. (2021).
KDS, dijital toplum içinde ve dijital toplum için kurumsal sorumluluk anlayışıdır. Düzenlenmiş ve gönüllü bir düzeyi içerir: bir yandan ilgili yasa veya direktiflere uyulması, diğer yandan dijital toplumun şekillendirilmesinde gönüllü bir sorumluluğun yerine getirilmesi.	Politik Digital e.V. (2018).
KDS, sorumlu dijital inovasyona yönelik kurumsal bağlılığın gönüllü, öz düzenleyici karakterini vurgular.	Trittin-Ulbrich and Böckel (2022).
KDS, şirketlerin dijital dönüşümle ilgili olarak belirlediği uygulamalar, politikalar ve yönetim yapılarıdır. CDR, hesap verebilir dijital uygulamalar, yaptırım mekanizmaları, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma ve dijital ekosistem genelinde güvenin teşviki etrafında merkezlenmelidir. CDR uygulamaları, dijitalleşmenin toplumu ve çevreyi nasıl şekillendirdiğini ve bunun bireyler, topluluklar ve devletler üzerindeki etkilerini ele almalıdır.	Van der Merwe and Al Achkar (2022).
KDS, bir kuruluşun verileri ve dijital teknolojileri sosyal, ekonomik, teknolojik ve çevresel açıdan sorumlu bir şekilde kullanılmasına yardımcı olan bir dizi uygulama ve davranıştır.	Wade (2020).
KDS, dijital teknolojilerin sorumlu bir şekilde kullanılmasını sağlamaya yönelik gönüllü bir kurumsal oryantasyondur.	Weissenberger and Marrocco (2022).
Hizmet bağlamında KDS'yi, bir hizmet firmasının dijital hizmet ekosistemi içindeki müşterilerle etkileşimde bulunurken veri ve teknolojiyi etik, adil ve koruyucu şekilde kullanmasının temelini oluşturan ilkeler olarak tanımlıyoruz.	Wirtz (2022).

Kaynak: Herden vd. (2021), Bednárová & Serpeninova (Bednárová & Serpeninova, 2023) ve ilgili yazarlar.

Literatürdeki KDS tanımlarına bakıldığında vurgulanan ortak noktalar, kurumların dijital faaliyetler için sorumluluk alması gerektiği, dijital dönüşüm, dijital inovasyon ve hesap verebilir olmanın önemidir. Dijital dönüşümün etkisi ile gerçekleşen etik ihlallerinin önüne geçmek öncelikli hedefler arasında olmalıdır. Dijital ortamlarda gerçekleşen etik ihlaller, teknolojinin ve dijital araçların amaçlarının dışında kullanılması sonucu özel hayatın gizliliği, kişi dokunulmazlığı ve fikri mülkiyet hakkı gibi alanlarda temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi olarak ifade edilebilmektedir (Öteleş & Merey, 2022, s. 1319).

Bu çalışmaların ortaya koyduğu verilere göre, kurumsal dijital etiğin zorluklarının dijital çağda önemli bir konu olduğu kabul edilebilir. Bu bakış açısı KSS'nin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Ancak görüş ayrılığı, KDS'nin tek başına mı yoksa KSS ile birlikte ve onun bir uzantısı olarak mı değerlendirilmesi gerektiğidir. KDS ile ilgili çalışmalar henüz başlangıç

aşamasında olduğundan, bu konunun nasıl çözüleceği henüz net değildir. (Cheng & Zhang, 2023, s. 1-2). Gitgide daha fazla dijitalleşen toplumun sorumluluk noktasında farkındalık oluşturmak gibi odak noktaları da bulunmaktadır.

Bu tanımlarla bağlantılı olarak, KDS kavramını daha iyi anlamının ilk adımı, hangi konuların bu kapsama alınması gerektiğini tespit etmek ve bu konuların anlamlı bir biçimde nasıl sınıflandırılabileceğini belirlemektir. Bu konuda çevresel, sosyal ve yönetim odaklı bir yaklaşım gerekmektedir. Burada yer alan kriterler, bir firmanın etik etkileri ve yatırımcıya yönelik potansiyel uzun vadeli performans avantajları konusunda bilgileri aktarabilmektedir. Herden vd. (2021) KDS kavramının konu edildiği akademik ve akademik olmayan kaynaklar üzerindeki araştırmaları sonucunda elde ettikleri ve KDS ile en ilgili olduğunu düşündükleri bir çerçeve oluşturmuşlardır. Bu veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Üçlü yaklaşım kapsamında KDS ile ilişkilendirilen unsurlar

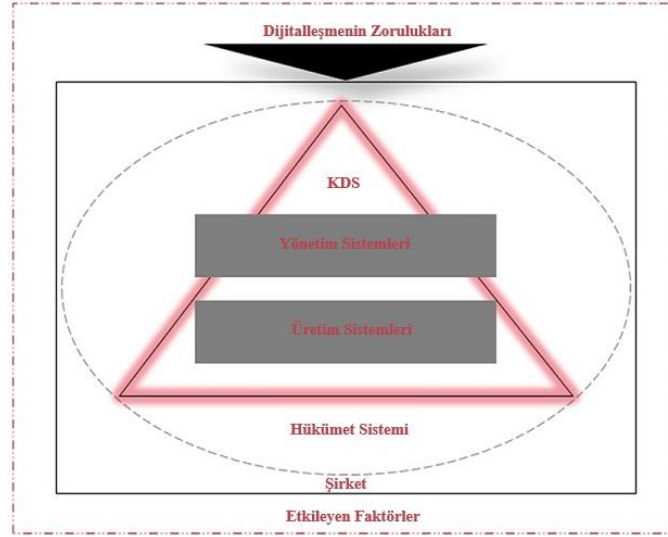
Çevresel	Sosyal	Yönetişim Odaklı
Enerji ve karbon ayak izi	Dijital Uyum	Sistemin Güvenliği
Dijital Çöp	Dijital Etki	Veri Şeffaflığı
	Dijital Refah	Veri toplama ve depolamak
	Dijital Güçlendirme	Veri Sahipliği ve Gizlilik
	Sosyal olarak Uyumlu Otomasyon	Veri Sorumluluğu ve yönetimi
	Tarafsız Yapay Zekâ	Veri Güvenliği
	Dijital Benlik	Veri Kullanımı ve Erişilebilirlik
	Dijital Katılım	Robot Etiği
	Dijital Gözetim	
	Dijital Özgürlük	

Kaynak: (Herden vd, 2021, s. 18).

Son dönemlerde meydana gelen değişimler ve gelişimler dikkate alındığında birçok şirketin gönüllü olarak çeşitli alanlarda sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ele aldığı ve paydaşlarına yönelik faaliyetler ile ilgili bilgi sağlamanın bir aracı olarak sürdürülebilirlik raporlarını kullandığı görülmektedir. Benzer biçimde dijital dönüşümün beraberinde gelen etik problemler, KDS’nin daha hızlı benimsenmesine destek sağlamaktadır. KDS sayesinde hem yönetim sistemleri hem de üretim modelleri değişime uğramaktadır. Özellikle dijital ekonomide sorumluluğu gönüllü olarak üstlenen yeni bir yönetim konsepti meydana gelmektedir. KDS

kapsamında gelişen araştırma anlayışı, araştırma hedefi ve araştırma özellikleri dört araştırma perspektifinde farklılık göstermektedir (Şekil 1). Uygulama incelendiğinde KDS kavramının erken bir aşamada olduğu belirtilebilir ve araştırmacıların hala ortak tanımlama üzerinde çalıştığı sonucuna ulaşılabilir. Dijital dönüşüm ile kurumsal sürdürülebilirlik kavramlarının ortak noktaları bu tanımlamanın gelişiminde etkilidir. KDS, bir yönüyle işletmelerin dijital ekonomide itibar kazanmalarına da katkı sağlayan bir uygulama olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda KDS, tüm paydaşlar için dijitalleşmenin zorluklarını ele almaya yönelik tüm faaliyetleri kapsayan bir yönetim konseptidir (Merbecks, 2023, s. 2).

Şekil 1. Kurumsal Dijital Sorumluluk

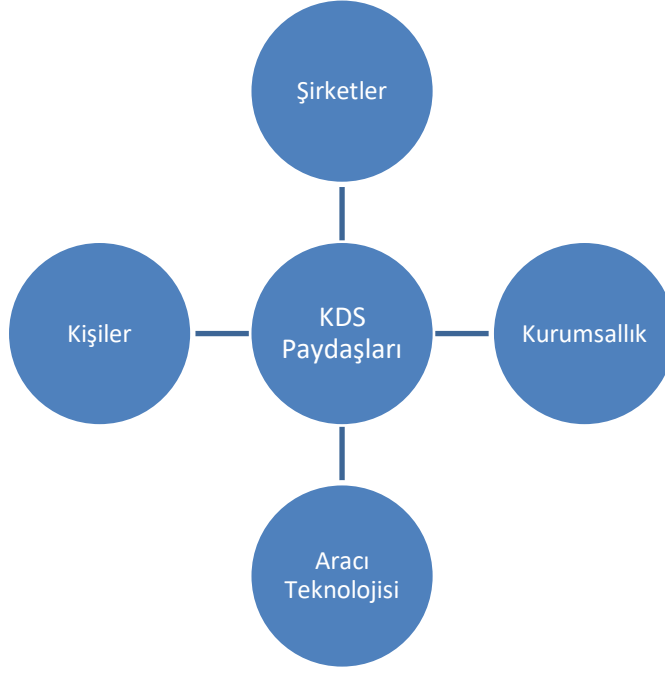

Kaynak: (Merbecks, 2023, s. 3)

Kurumların dijitalleşme karşısında yürüttükleri uygulamalar sadece kendilerini ilgilendirmemekte ilişkide oldukları farklı gruplar üzerinde de etkileri olmaktadır. Geleneksel KSS gibi KDS'nin de yapısında paydaş grupları yer almaktadır. KSS'nin geleneksel paydaşları arasına yenilerinin dâhil edilmesi ile KDS paydaşları oluşmaktadır. Şekil 2 KDS'nin paydaşlarını göstermektedir. Şekil 2 incelendiğinde yapay zekâ, makinalar ve diğer algoritmik karar mekanizmalarının paydaş grupları olarak dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bunların yanında sosyal aktörleri motive etme becerisine bağlı olarak hayatlarını devam ettirme mücadelesi veren varlıklar, bireysel eylemler için hazırlanan kolektif aktörler ve dijital eylemlerden başat sorumlu olan kuruluşlardır. Bunların yanında dijital destekli olarak yürütülen faaliyetlerin ihtiyaç duyduğu teknoloji de yine kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Bu noktada dijital aktörlerin desteklenmesinde, kullanılmasında ve ortaya çıkartılmasında bireylerin de önemli katkıları olmaktadır. İnsanlar, kuruluşların birer parçası olarak, teknolojiyi,

verileri ve yönettikleri bilgileri kullanmaktan sorumlu olan aktörlerdir (Londoño-Cardozo & Pérez de Paz, 2021, s. 19).

Şekil 2. KDS Paydaşları

Kaynak: (Londoño-Cardozo & Pérez de Paz, 2021, s. 20)

KDS'nin uygulama alanı incelendiğinde, dijitalleşmenin ve dijital çağın getirmiş olduğu zorlukların ve bu zorluklar sebebiyle ortaya çıkan etik uygulamaların odak noktası olduğu net bir biçimde görülmektedir. KDS kapsamında belirlenen hedefler, normlar ve değerler, uygulamayı gerçekleştirecek olan kurumun bireysel ve kişisel anlayışına göre değişim gösterebilmektedir. Teknolojinin getirdiği yenilikler kapsamında olan nesnelerin interneti, robotik, dijital platformlar, yapay zekâ, sosyal medya gibi mecralar ve bu alanlardaki mahremiyet, güvenlik, özerklik, adalet insan onuru ve güç dengesi gibi faktörler KDS'nin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu olgular KDS'nin gerekliliğine olan beklentiyi artırmaktadır. Bu nedenle KSS'nin odak noktasının daha ilerisinde bir odakla teknolojik gelişmelerin getirdiği risklere ve engellere yönelik faaliyetleri kapsamaktadır (Carl vd., 2023, s. 10). KDS'nin genel olarak bir şirketin dijitalleşme sürecindeki etik davranışı olarak düşünüldüğünde, bir dizi adımı içerdiği görülmektedir. Bu adımlar dijital verinin oluşturulması, aktarılması, depolanması ve analiz edilmesi süreçlerini içermektedir. Bu süreçlerden ortaya çıkan sorumluluk anlayışı üç aşamada operasyonel hale gelmektedir: tanımlama aşaması, tahmin aşaması ve uygulama açısından kural koyma aşaması. Bu aşamadaki temel KDS konuları, dijital teknolojinin tasarlanan işlevleriyle ilgili olarak uygun veri yorumlaması, objektif öngörülen sonuçlar ve

veriye dayalı karar vermede değer çatışmalarının üstesinden gelinmesi olarak ifade edilmektedir (Cheng & Zhang, 2023, s. 2).

3.1. Kurumsal dijital sorumluluğun 7 ilkesi

KDS, kapsamında önemli bir girişim Uluslararası KDS Manifestosu (The International CDR Manifesto)dur. Bu manifesto, 2021 yılında, uluslararası bir akademisyen topluluğu, kurumsal uygulayıcılar ve yayıncı yazarlardan oluşan bir grup tarafından hazırlanmıştır. Manifesto KDS yolculuğunda önemli bir rehber olarak ifade edilen 7 ilkede toplanan bir tanımlama gerçekleştirmiştir. Hazırlanan ilkeler ile ilgili görsel Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3. KDS'nin 7 ilkesi

Kaynak: (CDR, 2023)

Şekil 3'te belirtilen ilkeler, amaç ve güven, herkes için adil ve eşit erişim, toplumsal refahı teşvik etmek, ekonomik ve toplumsal etkiyi dikkate almak, etki ekonomisi ile ilerlemeyi hızlandırmak, yaşamak için sürdürülebilir bir gezegen oluşturmak ve teknolojinin iklim ve çevre üzerindeki etkisini azaltmak olarak sıralanmıştır. Belirtilen ilkeler KDS ile ilgili atılması gereken adımların bir gösterimi olarak kabul edilmelidir. Bu kapsamda KDS'yi çalışmalarının odak noktası yapmak isteyen kuruluşların öncelikle bir KDS stratejisi geliştirmesi gerekmektedir. Devamında ise bu strateji ile diğer stratejilerini uyumlu hale getirerek bütün faaliyetlerinde somut bir biçimde yansımalarını sağlayarak bu stratejiyi benimsemelidirler (Lobschat vd., 2021). Bu sayede işletmeler küresel yönden rekabet avantajı (Orbik & Zozulakova, 2019, s. 79), dijital güven konusunda farkındalığın artması (Suchacka, 2020, s. 1) ve paydaşlara daha fazla önem verilmesi (Elliott vd., 2021, s. 184) gibi odak noktalarına yönelebilmektedir.

3.2. Kurumsal dijital sorumluluk ve dijital etik

Dijitalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde hayatın her alanında kendisini hissettirmesi, fırsatların yanında bazı olumsuzlukları ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Teknolojinin getirdiği fırsatların yanında bazı etik zorluklar da beraberinde gelmektedir (Floridi, Cath, & Taddeo, 2019, s. 9). Bu duruma örnek olarak yapay zekânın insanlık için bir tehdit mi yoksa bir fırsat mı olduğu, nesnelerin interneti ile ilgili araçların insan etkileşiminde nasıl davranması gerektiği, hayatın her alanında etkili olan algoritmaların ne gibi gereksinimlere ihtiyaç duyduğu veya bunları yapmanın uygun olup olmadığı gibi birçok soru insanlığın dikkatini çeken konular arasında yerini almaktadır. Bu ve bunun gibi sorular sebebiyle dijitalleşmiş dünyada etik ve sahip olunan değerlere yönelik farkındalık önemli bir gereklilik olarak düşünülmektedir. Genel olarak etik kavramı kasıtlı olarak ve bir hedefe yönelik olarak uygulanan sorulara yönelmekteyken dijital etik kavramı dijital dünyadaki etik sorular etrafında toplanmaktadır (Dörr, 2020, s. 30).

Etik ile ilgili teorilerin temelleri antik yunan filozoflarına kadar götürülebilmektedir. Tarih boyunca etik kavramının ne anlama geldiği ile ilgili çeşitli terimler ve tanımlar geliştirilmiştir. Çağdaş dönem incelendiğinde ise Vittel (1986), araştırmacıların temel amacının insanın uyması gerekli olan kuralları tanımlamayı amaç edinen etik yaklaşımının normatif perspektif içerisinde nasıl yer aldığını açıklamıştır. Runes (1964) etik davranış kavramını, belirli olan bir bağlamda gruplar arasındaki davranışı yönlendiren doğru standartlar olarak tanımlamıştır. Barry (1979), insan davranışını ve sahip oldukları değerleri iyi ve kötü odaklı olarak ifade etmiştir. Beauchamp ve Bowie (1983) ise etiği, neyin nasıl yapılması ve nasıl yapılmaması gerektiği ile

ilgili insan davranışına yön veren bir araştırma olarak ifade etmektedir (Hamadi & Manzo, 2021, s. 5). Etik kavramı insan yaşamının her alanını etkilemiştir. Teknoloji ile birlikte sürekli gelişen toplumsal yaşam, bireylerin bir arada ve uyum içinde yaşayabilmesi için etik kavramını yaşamın her alanına uygulamaktadır. İş hayatı, eğitim, sosyal yaşam ve toplumsal ilişkilerin sonucu olan tüm faaliyetler etik kavramı çerçevesinde gelişmektedir (Bayrak, 2017, s. 38).

Etik ile ilgili bir diğer boyut ise şirketler ve paydaşları arasında meydana gelen gerilimdir. Gün geçtikçe daha fazla şirket, paydaşlarının şirkete güveninin gücünü artırabilmek ve sürdürülebilmek için dijital çağın getirmiş olduğu zorluklarla ve sıkıntılarla mücadele etme yolları arıyor. Paydaşların şirkete olan güveninin artması önemli bir rekabet avantajı olarak değerlendiriliyor. Buradaki önemli nokta ise güven ve dijital güven kavramlarıdır. Güven; “bir tarafın diğer tarafın davranışlarına karşı savunmasız kalma istekliliği” (Mayer, Davis, & Schoorman, 1995, s. 712) olarak tanımlanırken dijital güven ise, dijital kurumlara, dijital teknolojilere ve dijital platformlara olan güveni ifade etmektedir. Bu noktada dijital güvenin oluşturulması için kişisel verilerin dijital ortamlarda güvende olması gerekmektedir. Dijital ekonominin temelini oluşturan dijital güven ve dijital etik kavramları dijital ekonominin rekabet gücünü de belirlemektedir. Dijital bir toplumun tesisi için dijital etik kurallarına dikkat etmek gerekmektedir (Jelovac vd., 2022, s. 490). Gerçekleşen dijital dönüşüm sonucunda etik tartışmaları artık daha çok çevrimiçi ortamlardaki sorunlara yönelmiş durumdadır. Hayatın hemen her alanını kuşatan çevrimiçi ortamlar yeni etik sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Şeşen, 2021, s. 85). Bu gelişmeler sonucunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile oluşan yeni dijital ortam, bir dizi etik ikilemi de beraberinde getirmektedir. Yeni medya kanalları yeni etik kurallar gerektirmektedir. Geleneksel etiğin kural, ilke ve değerlerinin artık çevrimiçi ortamlardaki davranış ve yaşam biçimleri için geçerli olamayacağına işaret eden dijital etik (Önce, 2019, s. 61), bilgi ve iletişim alanının yeni kural ve koşullarla düzenlenmesi gerektiğini de göstermektedir (Şeşen, 2021, s. 86).

Dijital yaşamın sürekliliğini ve dijital ortamda insan ve geleceğin robot davranışlarının sınırlarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar için farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Bu isimlerden bazıları; dijital etik, internet etiği, siber etik ya da robot etiği olarak sıralanabilir. Genel olarak bu kavramlar insanın günlük yaşamını sürdürdüğü dijital dünyadaki davranış ve yaşam biçimlerine ahlaki bir tanım kazandırmayı amaçlamaktadır (Güler, 2021, s. 518).

Dijital etik kavramı, dijital teknolojilerin hayatın her alanını etkilediği bir dünyada iyi ve doğru bir hayat sürmek ve toplumsal olarak bir arada yaşamak ile ilgili bir yapıyı oluşturmaktadır. Dijitalleşmenin ortaya koyduğu çatışma durumlarında doğru olan davranış için kurallar

belirlenerek toplumsal özgürlük ve mahremiyet, dayanışma ve adalet gibi kavramların önemi vurgulanmaktadır. Dijitalleşen toplum için geleneksel etik kurallarının dijital yapıya uyumlu hale getirilmesi gereklilik olarak yerini almaktadır (Dörr, 2020, s. 30). Dijital etik ile teknolojik gelişmelerin en az zarar ve en yüksek fayda optimizasyonu elde edilebilmekte ve bu sayede teknolojiye ulaşım kolaylaşırken kullanımın daha güvenli olması imkânı ortaya çıkmaktadır (Aslan, 2022, s. 229). Dijital etik, bireylerin dijital araçları ve interneti ne zaman ve nasıl kullanacakları konusunda bilgi sahibi olmaları ve dijital ortamlardaki davranışları için etik sorumluluk almaları olarak tanımlanabilir (Öteleş & Merey, 2022, s. 1308). Dijital etik, teknoloji ile geliştirilen mecralarda başkalarına zarar vermemek için doğru davranışı teşvik eden ve bu platformlarda gerçekleştirilen her türlü insan eyleminde iyi niyetle sistemin devamlılığını sağlayan kurallar bütünüdür (Özcan, 2021, s. 93). Dijital etiği dar ve geniş olmak üzere iki kapsamda ele alan Capurro (2009), dar anlamda dijital etiği internet üzerinden faaliyet gösteren bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla ilgili sorunlar olarak tanımlarken, geniş anlamda dijital etiği tüm dijital teknolojilerin insan, çevre ve toplum üzerindeki etkisi olarak değerlendirmektedir (Şeşen, 2021, s. 86).

Dijital etik, dijital ortamdaki insan davranışlarının tanımlanmasını ve bu eylemler etrafında ahlaki bir sınır çizilmesini ifade eder. Dijital dünyadaki insan davranışlarının özelliklerini belirlemeye yönelik bir ölçüt misyonu üstlenen dijital etik kavramı, insanın ve genel olarak toplumun dijital ortamlardaki davranışına yönelik bir çerçeve oluşturmaktadır (Güler, 2021, s. 517). Dijital teknoloji ve insani değerlerin bir arada düşünüldüğü bir yapıda dijital etik, dijital teknolojinin insani değerleri geliştirdiği ve teşvik ettiği bir sistem olarak tasarlanmalıdır. Bu alandaki faaliyetler, dijital medyanın etik kullanımına yönelik politikaların oluşturulmasını ve gerekçelendirilmesini içermelidir. Sisteme getireceği faydalar açısından dijital etiği, dijital teknoloji ile insani değerlerin bütünleşmesi olarak ifade etmek de mümkündür (Özcan, 2021, s. 94). Dijital etik kavramı toplumsal bir perspektiften ele alındığında, bireylerin sosyal farklılıkları, yaşları, cinsiyetleri ve ekonomik farklılıkları gibi faktörlerin etkisiyle dijital etiğe yaklaşım biçimleri değişmektedir (Bayrak, 2017, s. 40).

Dijital etik kavramı, dijital ortamlarda yapılan davranışların ve etkileşimlerin belirli ilkeler doğrultusunda yapılmasını önemsemektedir. Dijital olgular, siyasetin, ekonomilerin, toplumların ve medeniyetlerin dinamiklerini genel olarak yeniden şekillendirmektedir. Teknolojinin getirdiği refah kazanımlarının yanında sosyal ve ekonomik gelişmeler göz önüne alındığında, etik risklerin kendiliğinden ortaya çıktığı sonucuna varılmaktadır. İşletmelerin dijital yönden dönüşmesi şirketlerin etik ilkelere yönelik daha fazla ilgili olmasına ve daha fazla

kaygı taşımalarına sebep olmaktadır. Bu yönüyle teknolojik gelişmelerin toplumlar üzerinde yaygınlaşmasının sonucu olarak etik kaygıların sürekli düzeyde artmasının yolu açılmaktadır. Bu konuda ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm önerileri ve girişimler tartışılırken, tasarlanırken ve üretilirken yapay zekânın ortaya koyduğu dijital etik ihlalleri de artış göstermektedir. Bu artış sonucunda yapay zekâ üreticileri ve toplum arasında etik ihlal tartışmaları artış göstermektedir (Hamadi & Manzo, 2021, s. 19).

Genel olarak dijitalleşmenin etkisiyle ortaya çıkan değer sistemleri, verimlilik, kendi kendine optimize ve nicelikselleştirme gibi yönlerden avantaj elde ederek ekonomik yönden gelişme elde etmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için 10 etik ilkenin yerine getirilmesi gerekmektedir (Dörr, 2020, s. 30-31);

- Demokrasinin temel düzenini ve değerlerini koruyun.
- Sorumlulukların farkına varın ve etki değerlendirmeleri yapın.
- Kontrol seçeneklerini gözden geçirerek makinalar üzerinde sağlanan kontrol yoluyla insanların kendi yollarını izlemelerinin önünü açın.
- Gizliliği koruyun.
- Tüm süreçlerin şeffaf ve izlenebilir olduğundan emin olun.
- Aktif bir biçimde güven oluşturun.
- Sistemlerin güvenliğini elde etmek adına görev duygusu geliştirin.
- Algoritmalarındaki örtülü değerlerle ilgilenerek büyük veri analitiğini yorumlama aşamasında farkındalık geliştirin.
- Bütünsel bir gerçeklik anlayışına sahip olarak bakış açılarını değiştirin.
- Bütün insanlık için eşit fırsatların sunulduğunu garanti altına alın.

Genel olarak KDS kapsamında etik kavramı, etik adalet ve mahremiyet gibi temel kavramlar çerçevesinde tasarlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin farklı paydaşlar ve genel olarak toplum üzerinde oluşturduğu istenmeyen sonuçların farkına varılması, sistem tasarımcıları ve sistemi kullanan kuruluşların sorumluluğunu oluşturmaktadır. İnsanın karar verme sürecinde katkı sağlayan ve özerk olarak karar veren dijital teknolojilerin insanlar için geçerli olan ilkelere benzer niteliklerde ahlaki normlara ve etik unsurlara tabi olması konusu KDS yönüyle etik ilkelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Lobschat vd., 2021, s. 876).

4. Literatürde Kurumsal Dijital Sorumluluk

Dijital teknolojinin gelişimi ile birlikte işletmeler sadece geleneksel sorunlarla değil aynı zamanda dijital alanda ortaya çıkan sorunlarla da yüzleşmek zorunda kaldılar. Bu gelişme, KSS literatüründen ayrı bir literatürün ortaya çıkmasına ihtiyaç olduğunu gösterse de, bu literatürün gelişimi henüz başlangıç aşaması olarak değerlendirilebilecek düzeydedir. KDS literatürü incelendiğinde iki ayrı araştırma alanı göze çarpmaktadır. Bir literatür akışı KDS'nin KSS'nin bir uzantısı olduğu düşüncesini ileri sürmekte iken diğer literatür akışı ise KDS'nin bağımsız

bir kavram olduğu konusunda hemfikirdir. Bu düşüncenin bir örneğini Lobschat vd. (2021) ifade etmektedir. Lobschat vd. (2021)'na göre, KSS, şirketlerin geniş sosyal etkilerine odaklanmakta iken KDS, açık bir biçimde dijital teknolojilerin ortaya çıkartılmasına ve kullanılmasına odaklanmaktadır. Bu sebeple KDS kavramı bir kuruluşun işlerliğine rehberlik eden bir dizi ortak değer ve norm olarak tanımlanmıştır (Cheng & Zhang, 2023, s. 7). Bu çalışmada da uluslararası literatürde KDS'nin ayrı bir görüş olduğu yönündeki düşünce çerçevesinde bir literatür incelemesi yapılmıştır.

Literatürdeki gelişmeler incelenmeden önce Dünya çapında KDS ile ilgili gelişim sürecinin tespit edilmesinin daha faydalı olduğu düşünülmüştür. Bu kapsamda KDS ile ilgili ilk olarak Google Trends sayfasında yer alan ikincil veriler kullanarak bir trend belirlenmeye çalışılmıştır. Google Trends sayfasında “Dünya genelinde”, “Son 5 yıl”, “Tüm kategoriler” ve “Google Web Arama” sekmeleri işaretlenerek “Corporate Digital Responsibility” terimi araştırılmıştır. Elde edilen veriler 4 Kasım 2018 ile 28 Ekim 2023 arasını kapsamaktadır. Elde edilen verilere ilişkin ekran görüntüsü Şekil 4’te yer almaktadır.

Şekil 4. Google Trends KDS İlgisi

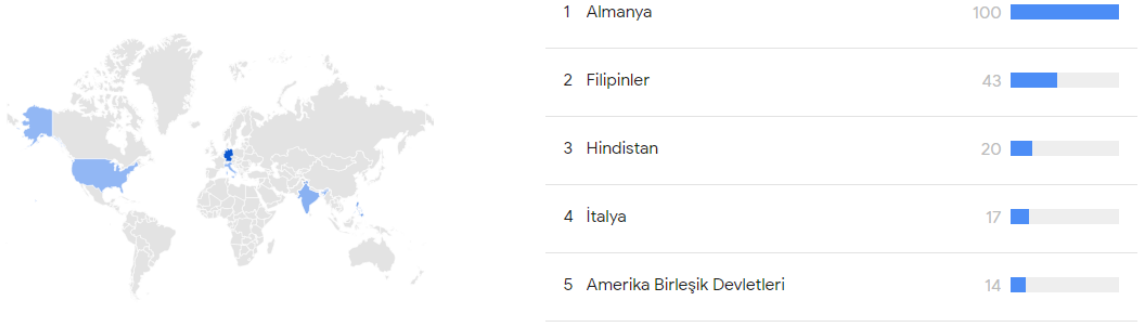

Kaynak: (Google Trends, 2023)

Şekil 4, Google Trends verilerine göre Yıllara göre KDS ile ilgili aramaları görselleştirmektedir. Görsel incelendiğinde 2018 yılından bu yana belirli dönemlerde bir artış kaydedilse de genel olarak ortalamanın altında kalan bir arama geçmişi¹ olduğu ifade edilebilir. Ayrıca aramaların hangi bölgelerde yoğunlaştığı ile ilgili de Şekil 5 yer almaktadır.

¹ Zaman içinde gösterilen ilgi; Sayılar, arama ilgisini belirli bir bölge ve zaman için grafikteki en yüksek noktayla görece olarak gösterir. 100 değeri, terimin en yüksek popülerliğe sahip olmasıdır. 50 değeri, terimin bunun yarısı kadar popüler olduğu anlamına gelir. 0 değeri ise bu terim için yeterince veri olmadığı anlamına gelir.

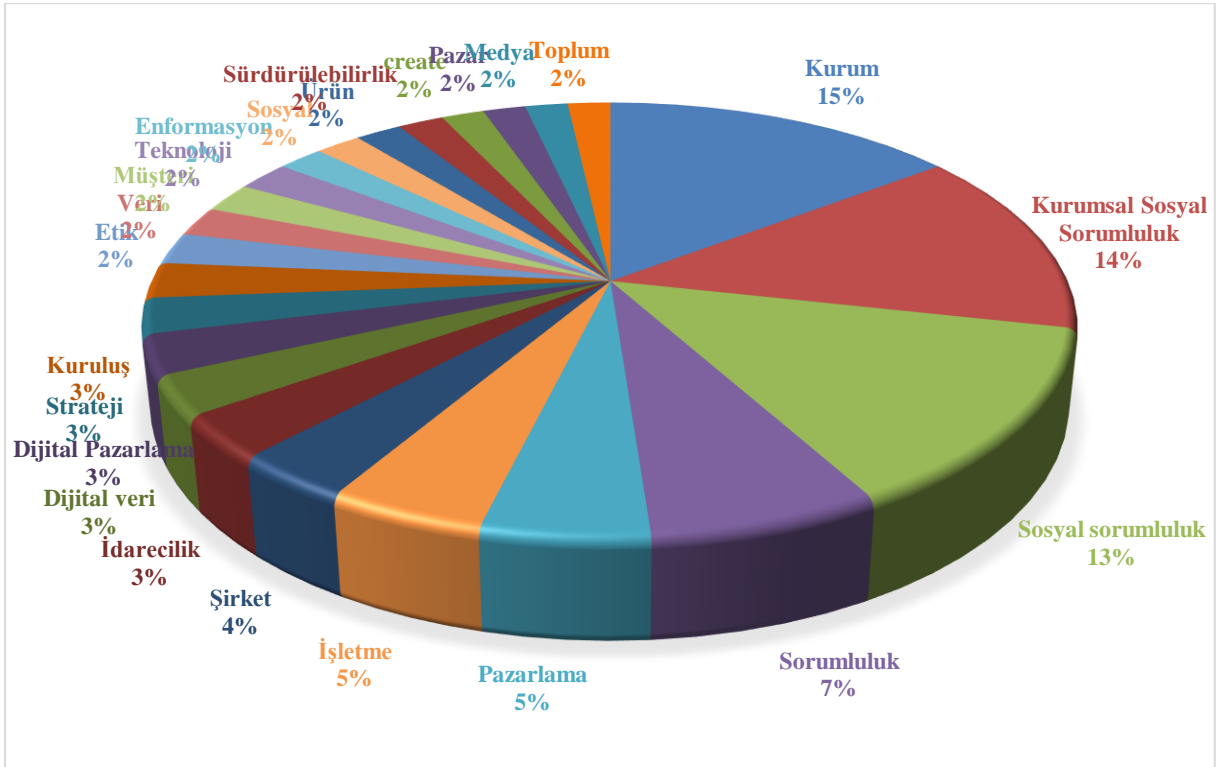
Şekil 5. KDS Aramalarının Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: (Google Trends, 2023)

Şekil 5 incelendiğinde KDS aramalarının en yoğun olarak Almanya'dan gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu durum Bednárová & Serpeninova (2023)'nın hazırladığı çalışmada da teyit edilmektedir. Devamında ise Filipinler, Hindistan, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri şeklinde bir sıralama oluşmaktadır. KDS ile ilgili konular da yine aynı analiz sonucu Google Trends aracılığı ile elde edilen veriler arasında yer almaktadır. Şekil 6' da KDS ile ilgili konular sunulmuştur.

Şekil 6. KDS ile ilgili konular

Kaynak: (Google Trends, 2023)

Şekil 6 verilerine göre KDS ile en fazla ilgisi olan² Kelimeler “Kurum (100)”, “Kurumsal sosyal sorumluluk (94)”, “Sosyal sorumluluk (92)”, “Sorumluluk (47)”, “Pazarlama (34)” ve “İşletme (32)” olarak sıralanmaktadır. Şekil 6 verilerine göre KDS ile KSS arasındaki ilişki daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Hem şekil 4 hem de şekil 5 incelendiğinde KDS kavramının belirli bir gelişme gösterdiği, ancak halen başlangıç aşamasında bir inceleme alanı olduğu sonucuna varılabilmektedir. Bu verilerin desteklenmesi için KDS ile ilgili olarak hazırlanmış olan akademik çalışmalar da incelenmelidir. Bu sebeple çalışmanın devamında uluslararası alanda hazırlanmış ve KDS ile ilişkilendirilebilecek akademik çalışmalar incelenmiştir.

Literatür incelemesi öncelikle uluslararası boyutta gerçekleştirilmiş ve Google Scholar ve Scopus gibi endekslerde “Corporate Digital Responsibility” anahtar kelimesi ile aramalar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen çalışmalar arasından seçilenlere ilişkin açıklamalar çalışmanın devamında yer almaktadır.

Kunz ve Wirtz (2023) tarafından yapılan çalışmada, yazarlar KDS kavramını ve yapay zekâ ve interaktif pazarlama alanındaki gelişmelerin KDS üzerindeki etkilerini incelemiştir. Dijitalleşme, yapay zekâ ve hizmet robotlarının ciddi etik, gizlilik ve adalet riskleri taşıdığına vurgu yapan yazarlar, KDS kapsamında firmalara 5 katkı sunmuşlardır. Bu katkılar;

- KDS'nin, ilgili müşteri verilerinin geniş akışlara sahip olması ve dijital hizmet teknolojisinin karmaşık bir şekilde ve her alanda mevcut olması gibi sebeplerle hizmet yönüyle kritik derecede önemli olduğu ifade edilmiştir.
- Hizmet ile ilgili olarak ortaya çıkan bu risklerin doğasının daha iyi anlaşılabilmesi için KDS verilerini ve teknoloji yaşam döngüsü perspektifini kullanarak etik, gizlilik ve adalet ile ilgili literatür sentezlenmiştir.
- Bu risklerin kökenlerine dair içgörü sağlamak amacıyla dijital hizmet ekosistemini ve bu konu ile ilgili olan para, hizmet, veri, içgörü ve teknoloji akışı incelenmiştir.
- KDS ile ilgili ortaya çıkan sorunların asıl sebepleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.
- Hizmet şirketlerinde KDS kültürü oluşturmak için oluşturmak zorunda oldukları strateji, araç ve uygulamaları geliştirmektedirler.

Bednárová ve Serpeninova (2023) hazırladıkları çalışmada, dijitalleşmenin ve yapay zekânın verimliliğe olan katkılarının yanında gizlilik, veri koruma ve diğer insan haklarıyla ilgili bazı endişeleri de gündeme getirdiğini ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre KDS literatürü, 2017 yılından 2022 yılına kadar büyük ölçüde artmıştır. Scopus ve Web of Science kapsamında

---

² İlgili konular; Teriminizi arayan kullanıcılar aynı zamanda bu konuları da aradılar. Konuları, aşağıdaki metriklere göre görüntüleyebilirsiniz:* **En Popüler** - En popüler konular. Puanlama, 100 değerinin en yaygın şekilde aranan konuyu, 50 değerinin bunun yarısı kadar sıklıkta aranan konuyu vb. gösterdiği görece bir ölçekte belirtilir.

KDS yayınlarının %90'ının son iki yılda yayınlandığı ifade edilmiştir. Aynı analiz sonucuna göre KDS çalışmalarının büyük bir çoğunluğunun Almanya menşei olduğu belirtilmektedir. Çalışmanın ulaştığı bir başka bulgu ise KDS ile “bilgisayar bilimi” konusu ve “İşletme yönetim ve Muhasebe” konusunun en fazla çalışılan alanlar olduğudur.

Londoño-Cardozo ve Pérez de Paz (2021), KDS'yi endüstri 4.0'ın bir parçası olan teknolojiler bağlamında sosyal sorumluluk için yeni bir ilgi alanı olarak önermek amacıyla, iki araştırma çerçevesinde sistematik bir literatür taramasına dayanan hermeneutik bir araştırma sunmuşlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, yeni teknolojilerin sosyal risk oluşturması sebebiyle sosyal sorumluluk ile ilgili konular olduğu ve endüstri 4.0 ile ilgili düzenlemelerin olmayışının ve teknolojilerin ilerlemesinin öngörülemez olmasının, KDS senaryosu oluşturmasına bir engel teşkil etmediğidir. Sonuç olarak KDS'nin dijital ortamlarda geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Carl, Zilcher ve Hinz (2022), hazırladıkları çalışmada, kurumsal sorumluluklara yönelik mevcut standart ve normların KDS bağlamında uygulanabilir olup olmadığını değerlendirmektedirler. Bu sebeple ISO 26000 standardını inceleyerek, bu standardın KDS ile ilgili boyutları tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda ISO 26000 standartları kapsamında KDS ile ilgili standartların geliştirilmesi önerilmiştir. Yapılan çalışma, gizlilik ve veri güvenliği kavramını daha geniş kurumsal sorumluluklar bağlamında sunmaktadır. Aynı zamanda çalışma ile KDS boyutları daha derinlemesine anlaşılabilir. Ayrıca çalışmada yazarlar KDS'nin halen başlangıç aşamasında olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmaların fikir birliğini artıracığı düşünülmektedir. Bu çalışmada KDS ve KSS arasındaki benzer ve farklı noktaların anlaşılmasına katkı sağlamak da amaçlanmaktadır.

Cheng ve Zhang (2023), KDS'nin gerek yöneticiler gerekse akademisyenler için net bir biçimde tanımlanmasına yönelik olarak KDS ile ilgili mevcut araştırmaları incelemişler ve Kurumsal Dijital Sorumluluk (Corporate Digitized Responsibility) ve Kurumsal Dijitalleştirilmiş Sorumluluk (Corporate Digitalized Responsibility) olmak üzere iki odak noktasının olduğunu ifade etmişlerdir. İlk odak noktası, veri toplamayı, veri korumayı ve veri bakımını kapsamaktadır. İkinci odak noktası ise uygun veri yorumlamayı, objektif tahmin edilen sonuçları ve veriye dayalı karar alma sürecinde değer çatışmalarının üstesinden gelmeyi içermektedir.

Herden vd. (2021), hazırladıkları çalışmada KDS ile ilgili çok boyutlu bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. ABD merkezli 509 katılımcının katılımıyla yapılan bir kamuoyu

anketinin sonuçları sunulmuş ve bu sayede KDS ile ilgili algılanan fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Bu sonuçlar KDS ile ilgili stratejik bir yaklaşım ihtiyacını işaret etmiştir. İkinci olarak KDS terminolojisinin mevcut kullanımları ve tanımlamaları özetlenerek bir KDS tanımı türetilmiştir. Bu tanım; “KDS, bir firmanın dijitalleşmenin etik fırsatlarını ve zorluklarını dikkate alan sorumluluklarının bir uzantısıdır” olarak çalışmada sunulmaktadır. Üçüncü olarak KDS ile ilgili çevresel, sosyal ve yönetim çerçevesinde 20 önemli konu ifade edilerek üç ana kategoride birleştirilmiştir. Son olarak ise ulaşılan sonuçlar teorik ve yönetsel katkıları açısından tartışılarak şirketlerin uygun KDS stratejisini uygulamak için kullanabilecekleri bir rehber sunulmuştur.

Jelovac vd. (2022), işletmelerde dijital işlemler yapılırken ortaya çıkan dijital güven ihtiyacının nasıl oluşturulacağı ve sürdürüleceğinin yollarını bulmak amacıyla bir çalışma hazırlamışlardır. Bu çalışmada, öncelikle dijital dönüşüm, yüksek performanslı bilgi işlem, KDS ve dijital güven konuları ele alınmış, bu konudaki analizler eleştirel olarak incelenmiş ve bu konularda kavramsal modeller tasarlanmıştır. Elde edilen bulgu kapsamında daha önce yapılan çalışmaların KDS ve dijital güven arasındaki ilişkinin varlığına işaret ettiğini ancak bunu açıkça belirtmediklerini tespit etmişlerdir. Çalışmada KDS ve dijital güven arasındaki ilişkiye yönelik kavramsal bir model önerilmiştir.

Lobschat vd. (2021), hazırladıkları çalışmada KDS kavramını ana paydaşlar ile ilişkilendirerek dört ana süreçle ilgili olarak bir kuruluşun operasyonlarına rehberlik eden ortak değerler ve normlar dizisi olarak tanımlamışlardır. Bu süreçler, teknolojinin oluşturulması ve veri toplama, operasyon ve karar verme, denetim ve etki değerlemesi ve teknolojik verilerin iyileştirilmesi olarak sıralanmıştır. Ayrıca yönetsel olarak KDS'nin nasıl uygulanacağı ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Yazarlara göre KDS, rekabet gücü ve mali performans ile olumlu bir ilişki oluşturmaktadır. KDS ile yönetsel karar alma süreçlerinin kolaylaşacağı ifade edilmiştir.

Ulusal literatürde KDS çalışmaları incelenmeden önce uluslararası alanda yapılan Google Trends incelemesi Türkiye özelinde yapılmak istenmiş, ancak herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Bu işlemi ardından Google Scholar kapsamında “Kurumsal Dijital Sorumluluk” anahtar kelimesi ile aramalar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen çalışmalar arasından seçilenlere ilişkin açıklamalar çalışmanın devamında yer almaktadır.

Alptekin (2020), hazırladığı çalışmada dijitalleşme kavramını ve bu kavramın KSS üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu kapsamda şirketlerin yaptığı çalışmaların KSS girişimlerinin farklı alanlarda oluşturduğu iletişimi ve meydana getirdiği gelişimi nasıl meydana getirdiği üzerine durulmuştur. Yeni teknolojilerin getirdiği fırsatları şirketlerin nasıl ve hangi amaçla kullandığı,

KSS'den KDS'ye geçiş sürecinde dijital dönüşüm kavramının nasıl etkilendiği incelemiştir. Çalışmada paydaş teorisi üzerinden tek ve iki yönlü iletişim yaklaşımları incelenmiş ve çift yönlü iletişimde dijitalleşmenin etkisi ifade edilmiştir. Çalışmanın ulaştığı sonuca göre KDS ve etkili iletişim dijitalleşmenin en etkin iletişim araçlarıdır.

Aydoğdu ve Karsak (2023), KDS kavramını incelemek amacıyla Türkiye'de bankacılık sektörü açısından gelişimine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Bu kapsamda bankada çalışan kişilere nitel bir yöntem olan derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın ulaştığı bulgulara göre KDS, bankacılıkta oldukça yeni bir kavramdır. KDS kavramı bankalarda ayrı bir kavram olarak değil KSS ve kurumsal sürdürülebilirlik kavramlarının alt başlığı olarak kabul edilmektedir. Bu sonuç Türkiye'deki şirketlerde KDS'nin henüz başlangıç aşamasında olduğu sonucunu doğurmaktadır. Çalışma sonucuna göre, KVKK ile ilgili süreçler bankalarda halen netlik kazanmamıştır.

Çalışkan (2023), hazırladığı bildiri KDS kavramı üzerinde bir inceleme yapmıştır. Çalışmada KDS kavramı, önemi, pratikteki mevcut KDS girişimleri ve KDS anlayışını iletirmek için yapılması gerekenlere yer verilmiştir. KDS kavramının keşfi noktasında halen başlangıç seviyesinde olduğu ifade edilmiştir. Çalışma ile KDS kavramına yönelik bir farkındalığın oluşması amaçlanmış, gelecek çalışmalara yönelik potansiyel araştırma alanları ifade edilmiştir. KDS ile ilgili mevcuttaki çalışmaların tanımlayıcı olmasının ardından gelecek çalışmalarda ampirik çalışmaların gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmış ve alanda yapılacak olan çalışmaların hem teorik hem de pratik anlamda önemli gelişmelere destek olacağı belirtilmiştir.

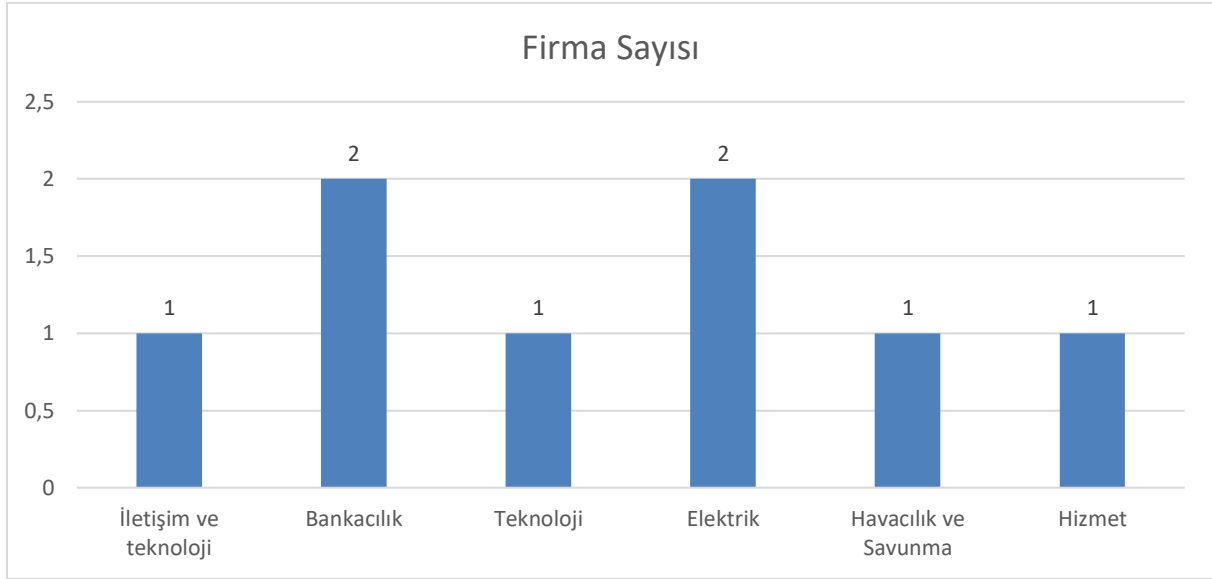
Genel olarak KDS literatürü incelendiğinde kavramın halen tanımlama döneminde ve yeni bir kavram olduğu birçok yazar tarafından vurgulanan önemli bir farkındalıktır. KDS kavramı ile ilgili literatür, KSS ile yakın ilişkili ve netlik kazanmamış noktalar barındırmaktadır. Ayrıca KDS ile etik ve standardizasyon yönünden gelişmesinin önemli bir ihtiyacı gidereceği ifade edilmiştir.

5. Kurumsal Dijital Sorumluluk Örnekleri

Dijital olarak sorumlu olmak, şirketlerin KSS odaklı bakış açılarını dijital ortamlara aktararak KDS davranışlarını yerine getirmeleridir. Bu açıdan şirketlerin yeni gelişmelere ayak uydurabilmeleri için yenilikçi olmaları önemlidir. Dijitalleşmenin getirdiği sorumlulukların uygulanabilmesi için yine KDS ile ilgili gelişmelerin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın devamında dijitalleşme ve KDS çerçevesinde çeşitli şirketlerin internet ortamında kendi web sitelerinde yayınladıkları dijital sorumluluklardan bazı örneklere yer verilmiştir.

KDS kapsamında farklı sektörlerden 8 firma inceleme kapsamına alınmıştır. Bu firmaların sektörel dağılımları ise Şekil 7’de yer almaktadır.

Şekil 7. İncelemeye Alınan Firmaların Sektörel Dağılımı

Şekil 7’de inceleme yapılmış olan firmaların sektörel dağılımı yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası ayırım yapılmadan dizayn edilen sektörel dağılıma göre Bankacılık ve Elektrik sektörlerinde 2’şer firma yer almaktadır. İletişim ve Teknoloji, Havacılık ve Savunma ve Teknoloji sektörlerinde ise 1’er firma yer almaktadır. Genel olarak firmalar incelendiğinde teknoloji kökenli bir yapı olduğu ifade edilebilir. Firmaların ulusal ve uluslararası olma durumları incelendiğinde ise iletişim ve teknoloji sektöründeki firmanın, bankacılık sektöründeki 2 firmanın ve hizmet sektöründeki firmanın ulusal olduğu diğer firmaların ise uluslararası olduğu tespit edilmiştir.

Firmaların KDS kavramı ile ilgili uyguladıkları faaliyetlerin ortak noktalarına yönelik olarak yapılan incelemelerde Tablo 3’te yer alan verilere ulaşılmıştır. Veriler MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı aracılığıyla elde edilmiştir. MAXQDA programında öncelikle firmaların uygulamalarına ilişkin bilgiler eklenerek kodlama işlemi yapılmış ve kodlama sonucu ortaya çıkan bağlantılar yine aynı program kullanılarak tablolastırılmıştır.

Tablo 3: Firmaların KDS Uygulamaları

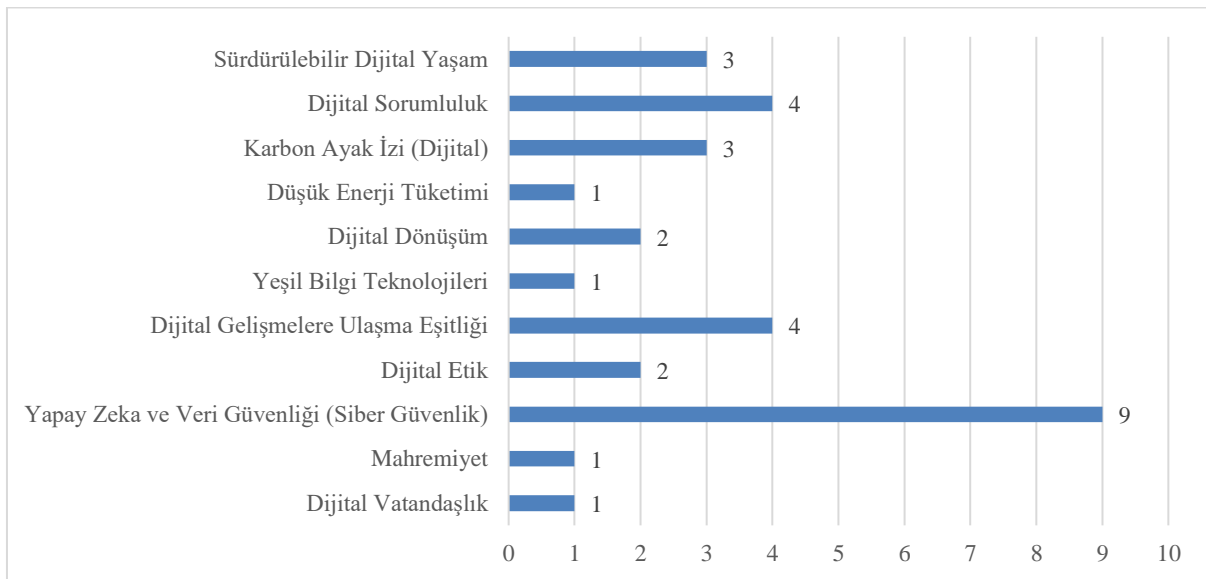
Engelsiz Çeviri	Merck Group	EDF	Samsung	Teb	Thales	Turkcell	Yapı kredi	Toplam

Dijital Vatandaşlık								1	1	
Mahremiyet			1						1	
Yapay zekâ ve veri güvenliği (siber güvenlik)	1		2	1	2	2		1	9	
Dijital etik	1						1		2	
Dijital gelişmelere ulaşma eşitliği	1						1	1	1	4
Yeşil bilgi teknolojileri			1						1	
Dijital dönüşüm			1		1				2	
Düşük enerji tüketimi			1						1	
Karbon ayak izi (dijital)			2				1		3	
Dijital Sorumluluk			1	1	1		1		4	
Sürdürülebilir dijital yaşam			1	1			1		3	
Toplam	1	2	7	5	3	5	5	3	31	

Tablo 3'te yer alan verilere göre, KDS uygulamalarına diğer firmalara göre daha fazla yer veren firma EDF elektrik firmasıdır. Bu firma karbon ayak izi, dijital sorumluluk, sürdürülebilir dijital yaşam ve yeşil bilgi teknolojilerinin önemine vurgu yapmıştır. Samsung, Thales ve Turkcell firmaları ise yapay zeka ve veri güvenliği, dijital sorumluluk, dijital dönüşüm ve dijital imkanlara ulaşma eşitliği gibi noktalara değinmişlerdir.

KDS uygulamalarının vurgulanma sıklığına yönelik olarak yapılan incelemede ise Şekil 8'de yer alan verilere ulaşılmıştır.

Şekil 8: KDS Uygulamalarına Yönelik İnceleme

Yapılan incelemede firmalar tarafından en fazla vurgulanan konu, Yapay Zeka ve Veri Güvenliği (Siber Güvenlik)dir. Toplamda 9 ayrı yerde geçen bu kavramı Dijital Gelişmelere

Ulaşma Eşitliği, Dijital Sorumluluk, Sürdürülebilir Dijital Yaşam ve Dijital Karbon Ayak İzi takip etmiştir.

Genel olarak firmaların vurguladıkları ortak değerler yukarıda açıklanmıştır. Firmaların resmi web sitelerinde KDS beyanları da bu verileri destekler niteliktedir. Bu sebeple ayrıca bu beyanlara da yer verilmiştir.

Engelsiz çeviri, işitme engelli ve sağır bireylerin yaşadıkları iletişim problemlerine, bilgiye ve hizmete erişimde yaşayabilecekleri zorlukları giderme yönünde teknolojik çözümler üretmek amacıyla 2019 yılında faaliyete geçmiştir. Kuruluşun temel amacı, eğitim-öğretim, bankacılık, sigortacılık, iletişim, ulaşım ve sağlık gibi temel yaşam konularında engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasını sağlamaktır. Bu hizmetten Garanti bankası, Türkiye İş Bankası, Kuveyt Türk, Türk Havayolları ve Fenerbahçe Spor kulübü gibi birbirinden farklı sektörlerde hizmet veren firmalar yararlanmaktadır (Engelsiz Çeviri, 2023).

66 ülkede 64.000'den fazla çalışanı olan Merck Group bilim ve teknoloji eksenli uygulamaları ile hayatın bazı önemli zorluklarına çözümler bularak daha sürdürülebilir bir yaşam için çaba harcayan bir firmadır. Firmada sağlık hizmeti, hayat bilimi ve elektronik ile ilgili faaliyetler yapılmaktadır. Firma KDS kapsamında, dijitalleşmenin etik problemlerine odaklanmıştır. Bu kapsamda, bir dijital etik talimatı yayınlamıştır. Ayrıca 2020 yılından bu yana dijital etik grubu oluşturulmuştur. Bu grup yapay zekâ ve veri güvenliği konularında bağımsız rehberlik hizmeti sağlamaktadır (Merck Group, 2023).

Turkcell firması kendi internet sitesinde Kurumsal iletişim ve Sürdürülebilirlik sekmesinin altında yer alan Dijital Sorumluluk alanında insan odaklı ve küresel rekabet gücü elde edebilecek; Yapay Zekâ İlkelerini yayınlamıştır. Bu ilkeler şunlardır (Turkcell, 2023);

- Çevre ve insan odaklıyız; yapay zekâ çözümlerimizi insan onuruna, temel hak ve özgürlüklere saygılı olarak BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na katkı sağlayarak ve daha yaşanabilir bir dünya oluşturmak amacıyla geliştiririz.
- Profesyonel olarak sorumluyuz; Yapay zekâ çözümlerimizin sosyal refaha ve kamu yararına katkısını gözetiriz.
- Veri gizliliğini gözetiriz; Kişisel verilerin korunması için gerekli tedbirleri alırız.
- Şeffafız; Ölçütlerimizin, süreçlerimizin ve teknolojilerimizin doğurabileceği sonuçların öngörülebilir, açıklanabilir olmasını hedefleriz.
- Güvenliği esas alırız; Yapay zekâ çözümlerimizin kötüye kullanımını önlemeyi amaçlar, güvenlik testlerine tabi tutarak olası riskleri tespit etmeyi ön planda tutarız.
- Adil davranırız; Ayrımcılık yapmayız; eşitlik ilkesi çerçevesinde kapsayıcı şekilde hareket ederiz.
- Daha iyi bir gelecek için paylaşır ve işbirliği yaparız; Yapay zekâ teknolojileri ile ilgili tecrübelerimizi daha iyi bir gelecek için paylaşır, iş birlikleri için heyecan duyarız. (Turkcell, 2023).

Yapı Kredi Bankası dijital sorumluluk kavramını Dijital Vatandaşlık çerçevesinde ifade etmiştir. Dijital vatandaşlık kavramını “teknolojiyi hayatın her alanında sorumlu ve etik bir şekilde kullanma becerisi” olarak tanımlayan Yapı Kredi Bankası, dijital kullanıcı olarak hak ve sorumlulukların yanında teknolojiyi kullanma sonucu ortaya çıkan risk ve faydaların da kapsama alındığını ifade etmektedir. Bu kapsamda dijital vatandaşların hakları, sorumlulukları, dijital vatandaşlar için güvenlik sorunları ve eğitimde dijital vatandaşlık gibi başlıklarla konu anlatılmıştır. Ayrıca kurumsal sayfalarında KSS alanı altında sadece sosyal sorumluluk alanı ile ilgili verilmiş ve dijital sorumluluktan bahsedilmemiştir (Yapı Kredi, 2023).

TEB Bankası ise sürdürülebilirlik raporlarında dijital sorumluluğa vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda paydaşların beklentileri doğrultusunda, toplum içerisinde pozitif etkiye sebep olacak projelere önem verdikleri aktarılmıştır. İyi Banka olmanın sorumluluğunu üzerlerinde taşıdıklarını ifade edilen raporda, öncelikle hizmet modellerinin dijital ve müşteri odaklı bir yapıya kavuşturdukları ifade edilmiştir. Aynı zamanda KOBİ’lerin dijital dönüşüm gerekliliklerine sahi olabilmeleri için farkındalıklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yürüttükleri de aktarılmıştır. Dijital dönüşümün getirdiği yeni risklere karşı eğitim stratejileri oluşturularak siber güvenlik kültürünün benimsenmesi için bütün banka çalışanlarına farkındalık eğitimleri verilmekte ve bu alanda çalışan bireylerin uzmanlıklarının artırılması sağlanmaktadır (TEB Bankası, 2023).

Önde gelen teknoloji firmalarından olan Samsung firması dijital sorumluluk kavramını “herkes için güvenli ve dengeli bir dijital yaşam tarzına olan bağlılığımız” olarak ifade etmiştir. Bu kapsamda dijital sorumluluk çerçevesinde dayanıklı bir altyapı oluşturmayı, sürdürülebilir sanayileşmenin ve yeniliğin teşvik edilmesini hedeflemektedirler. Dijital sorumluluk üç ana odak noktası ile ifade edilmektedir. Bunlar (Samsung, 2023);

- Mahremiyet; Tüketicilerin kişisel verileri korunmaktadır. Bu durum seçenek, şeffaflık ve güvenlik olarak 3 temel prensipte gerçekleştirilmektedir.
- Siber Güvenlik; Müşterilerin temel hakları korunmaktadır. Bu kapsamda günlük yaşamda müşterileri verileri ve gizliliği korunmaktadır.
- Yapay Zekâ Etiği; Yetenek ve teknolojiyle en iyi ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Geliştirilen yapay zekâ teknolojisi aracılığıyla, “her zaman orada”, “her zaman güvenli”, her zaman yararlı” ve “her zaman daha iyiye gidiyor” olan “kullanıcı odaklı” cihazlar geliştirmek için kendilerini adadıklarını ifade etmektedirler. (Samsung, 2023).

Ayrıca yapay zekâ etiği üzerinde de çalışmalar yapan Samsung firması, çalışanların yapay zekâ etiği konusundaki farkındalıklarını artırmak için çalışmalar yürütmektedirler. Yapay zekâ etiği olarak adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini ön plana taşımışlardır (Samsung, 2023).

Küresel bir şirket olan ve 1930 yılında Fransa’da kurulan EDF şirketinin dijital sorumluluğa yönelik çalışmaları incelendiğinde, dijital ayak izinden öte dijital teknolojinin sürdürülebilir ve verimli kullanımını destekleyen dijital sorumluluğa güvendiği görülmektedir. Dijital Sorumluluk yaklaşımı bünyesinde müşteri ve çalışanları için düşük karbonlu, düşük enerjili, kapsayıcı, etik ve yüksek çevresel değerler sunan bir dijital dönüşüm vurgulanmaktadır. Dijital teknolojinin çevresel ayak izi üzerinde %4 civarında etki ettiği belirtilmektedir. Aynı zamanda yeşil BT (yeşil bilgi teknolojileri)’nin önemine de vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda Mart 2021 yılında Fransa Ekolojik Geçiş Bakanlığı tarafından desteklenen bir girişim olan “Dijital Sorumluluk” sertifikasını alan ilk enerji şirketi olmuştur (EDF, 2023).

1983 yılında kurulan bir şirket olan Thales, Dijital sorumluluk için 10 taahhüt sunan dijital etik sözleşmesi geliştirmiştir. Bu taahhütte yer alan ilkeler şunlardır (Thales, 2023);

1. İnsanların yapay zekâ üzerinde daima kontrol sahibi olmalarını sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır.
2. Açıklanabilir yapay zekâ sistemlerinin tasarlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.
3. Sistem ve çözümlerinin geliştirilmesi süreçlerinde gizlilik ve tasarım gereği siber güvenlik ilkelerinin uygulanmasını taahhüt etmektedir.
4. Thales’in çözümlerini mümkün olduğu ölçüde güvenli ve dayanıklı olabilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.
5. İklim değişikliği ile mücadele kapsamında dijital teknolojinin gücünden yararlanılmaktadır.
6. Dijital sistemlerin geliştirilmesi sürecinde verilerin üretimi ve kullanımında mantıklı ve orantılı olmak amaçlanmaktadır.
7. Eco-tasarımın bir norm haline gelmesi için çalışılmaktadır.
8. Dijital teknolojilerdeki ayrımcı önyargılar ile mücadele edilmektedir.
9. Dijital teknolojileri yoluyla katılımın teşvik edilmesi için bilgi ve uzmanlığın kullanılması taahhüt edilmektedir.
10. Çalışanların dijital çağda ilerlemelerine yönelik çeşitli katkıları sunmayı ve bir topluluk oluşturmayı taahhüt etmektedir. (Thales, 2023).

Ulusal ve uluslararası düzeyde KDS’nin uygulamada kullanıldığı örnekler incelendiği zaman özellikle dijitalleşmenin getirmiş olduğu belirsizliğin önüne geçmek amacıyla dijital etik kavramlarının ön plana çıkartılması söz konusu olmaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği fırsatların yanında tehditler de barındırabilmesi sebebiyle şirketler paydaşlarına karşı etik ilkeler çerçevesinde bazı sorumluluklar üstlenmektedirler. Ancak genel olarak incelendiği zaman KDS’ye olan ilginin beklenen düzeyde olmadığı, birçok firmanın bu konu ile ilgili herhangi bir açıklama yapmadığı, bazı firmaların ise bu konudaki beyanlarını KSS kapsamında ifade ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Dijitalleşme, firmalara önemli fırsatlar getirdiği gibi aynı zamanda önemli tehditler getirmektedir. Özellikle yapay zekâ, bulut bilişim teknolojileri, uzaktan erişim ve benzeri

teknolojilerin hayatı kolaylaştıran özelliklerinin yanında önemli etik zafiyetleri de barındırdığı düşünülmektedir. İşletmeler, müşteri memnuniyeti, rekabet avantajı elde etme, uzun ömürlü olma, yüksek karlılık beklentilerini karşılama, paydaş taleplerini yerine getirme ve gelişme gibi sebeplerle teknolojik gelişmelere ayak uydurmak zorundadır. Bu sebeple her teknolojik gelişmenin işletmeler tarafından kullanılmasının bir fırsat olduğu düşünülebilir. Ancak buradaki en önemli problem teknolojik gelişmelerin beraberinde etik sorunları da getirme ihtimalidir.

Bu çalışma kapsamında incelemeye alınan çalışmaların ve firmaların KDS uygulamalarına ilişkin bazı uygulama yöntemleri ve önerileri gelecekte KDS uygulamasına ihtiyaç duyacak olan firmalar için önemli bir başvuru kaynağı olabilecek düzeydedir. Özellikle KDS literatürünün halen başlangıç düzeyinde olduğu, yeni ve gelişmelere açık olduğu (Elliott vd., 2021; Mihale-Wilson vd., 2021; Liyanaarachchi vd., 2021) düşünüldüğünde öncü çalışmaların gelecek çalışmalara yönelik çok değerli katkıları olabilmektedir.

Çalışmada KDS ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür incelenmiş ve ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bazı firmaların KDS uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre inceleme kapsamındaki firmalar KDS ile ilişkilendirilebilecek olan Siber Güvenlik, Dijital Gelişmelere Ulaşma Eşitliği, Dijital Sorumluluk, Sürdürülebilir Dijital Yaşam ve Dijital Karbon Ayak İzi gibi konulara odaklanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen çalışmalardan ve firmalardan derlenen KDS'nin durumu ve öneriler şu şekilde sıralanabilmektedir;

- KDS çalışmaları çok yeni bir yapıda ve gelişmeye açık olduğu için her yapılan araştırma ve analiz alana önemli katkılar sağlayabilecektir.
- KDS çalışmaları özellikle paydaşların beklentileri olan ve KSS ile karşılanmasının mümkün olmadığı dijital sorumluluk beklentilerini karşılamaktadır.
- KDS ve KSS kavramına ilişkin literatürde halen net bir duruş olmasa da KDS'nin kendi başına bir alan olduğu genel olarak kabul edilebilir.
- KDS, yapay zekâ ve bulut bilişim teknolojileri gibi teknolojik uygulamaların ortaya çıkartabilecekleri etik ihlallerin önlenmesine yönelik uygulamaları kapsamaktadır.
- KDS ile dijitalleşmenin beraberinde gerçekleşen zararların ve kayıpların şirketlerin uygulayacakları eylem planları ve programları ile önlenilebileceği öngörülmektedir.

- KDS'nin başarılı olabilmesi için bütün şirket çalışanları ve müşterilerin de dâhil edildiği paydaşların bu konuda bilgi sahibi olması önemlidir.
- Şirketler çalışanlarının dijital sorumluluk bilgi düzeylerini artıracak eğitimler düzenlemelidir.
- Müşterilerin dijitalleşmenin getirdiği tehditlere karşı korunmalarına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Yapay zekâ kullanımları sürecinde yüksek güvenlikli prosedürlerin işleme alınması gerekmektedir.
- Şirketler KDS kapsamında yapmak istedikleri uygulama adımlarını paydaşların ulaşabileceği biçimde görünür kılmalıdır.
- Çeşitli taahhütler vererek paydaşların dijital güvenliği en üst düzeye çıkartılmalıdır.
- Dijital ayak izi olarak sunulan dijital etik ihlallerinin en aza indirilebilmesi için gereken önemin gösterilmesine yönelik önlemler alınmalıdır.
- Kişisel verilerin korunmasına yönelik gereken önem gösterilmeli ve paydaşların verilerinin gizliliği ve güvenliği önem sıralamasında ilk sırada olmalıdır.
- Çevreci ve insan odaklı projeler ile dijital sorumluluk bilincini artıracak uygulamalar hayata geçirilmelidir.
- Analiz kapsamındaki firmaların Mahremiyet, Dijital Vatandaşlık, yeşil Bilgi Teknolojileri ve Düşük enerji Tüketimi gibi kavramlara yönelik uygulamalarının yeterli olmadığı görülmüştür. Bu durumun gelecek için büyük problemler oluşturulacağı düşünülürse uygulama kapsamına alınması önemli bir kazanç sağlayabilecektir.

Belirtilen uygulamalar ve öneriler kapsamında KDS daha başarılı bir biçimde uygulama alanı bulabilir. KDS'nin gerek firmalara gerek paydaşlara ve gerekse toplumun tamamına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak KDS uygulamalarına önem veren ve dijital sorumlu olarak davranan firmalar, yapmış oldukları uygulamalar ile toplumun daha güvenli bir dijital hayat sürmelerine katkı sağlayabilecektir. KDS ile ilgili gelecekte hazırlanacak olan çalışmalarda uygulamaya yönelik incelemelerin yapılması ve grup odaklı görüşme türü ile şirket yöneticilerinin direkt olarak fikirlerinin alınması gibi yöntemlerle literatürün genişleyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S., Çelik, S., & Künc, S. (2020). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Boyutları Kapsamında İncelenmesi. M. Mete (Dü.) içinde, *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II* (s. 453-474). Gece Kitaplığı.
- Alptekin, Z. M. (2020). Dijitalleşme ve Dijital Sosyal Sorumluluk İletişimi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 3(2), 136-155.
- Aslan, A. (2022). *Dijital Etik: Değer Temelli Bir Model Önerisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Bilişim Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Aydoğdu, C. C., & Karsak, B. (2023). Dijital çağda kurumsal sosyal sorumluluğa yeni bir yaklaşım: Kurumsal dijital sorumluluk kavramının bankacılık sektörü açısından incelenmesi. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 36-68.
- Bayrak, T. (2017). Sosyal medyada dijital etik: Twitter’da şiddet içerikli iletilerin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(1), 32-46.
- Bednárová, M., & Serpeninova, Y. (2023). Corporate digital responsibility: Bibliometric landscape—chronological literature review. *Int. J. Digit. Account. Res*, 23, 1-18.
- Carl, K. V., Zilcher, T., & Hinz, O. (2022). Corporate Digital Responsibility and the current Corporate Social Responsibility standard: An analysis of applicability. *Open Identity Summit 2022*, 75-86.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34(4), 39-48.
- CDR. (2023, 10 20). CDR: <https://corporatedigitalresponsibility.net/cdr-manifesto> adresinden alındı
- Cheng, C., & Zhang, M. (2023). Conceptualizing corporate digital responsibility: a digital technology development perspective. *Sustainability*, 15(3), 1-21.
- Činčalová, S., & Hedija, V. (2020). Firm characteristics and corporate social responsibility: The case of Czech transportation and storage industry. *Sustainability*, 12(5).
- Çalışkan, K. (2023). Kurumsal dijital sorumluluk üzerine bir inceleme. *16th International conference on knowledge, economy, management congress*, (s. 271-277). İstanbul.
- Dörr, S. (2020). *Praxisleitfaden corporate digital responsibility*. Berlin: VS Springer.
- Driesens, T., Oakeley, M., & Schneevoigt, V. (2017). The rise of corporate digital responsibility. *Pobrane z:* <https://www.i-cio.com/management/best-practice/item/the-rise-of-corporate-digital-responsibility> adresinden alındı
- EDF. (2023, 11 03). EDF: <https://www.edf.fr/en/the-edf-group/taking-action-as-a-responsible-company/digital-yet-responsible> adresinden alındı
- Elkington, J. (2006). Governance for sustainability. *Corporate governance: an international review*, 14(6), 522-529.

- Elliott, K., Price, R., Shaw, P., Spiliotopoulos, T., Ng, M., Coopamootoo, K., & van Moorsel, A. (2021). Towards an equitable digital society: artificial intelligence (AI) and corporate digital responsibility (CDR). *Society*, 58(3), 179-188.
- Engelsiz Çeviri. (2023, 25 12). www.engelsizcevir.com adresinden alındı
- Floridi, L., Cath, C., & Taddeo, M. (2019). Digital ethics: its nature and scope. C. W. Öhman içinde, *The 2018 yearbook of the digital ethics lab. Digital Ethics Lab Yearbook* (s. 9-17). Springer, Cham.
- Google Trends. (2023, 11 3). <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&q=corporate%20digital%20responsibility&hl=tr> adresinden alındı
- Güler, S. (2021). Üniversitelerde Dijital Etiğin İmkânı Üzerine Bir Sorgulama. *TRT Akademi*, 6(12), 514-534.
- Hamadi, H., & Manzo, C. (2021). " *Corporate Digital Responsibility*", *A Study on Managerial Challenges for AI integration in Business*. School of Economics and Management, Master Programme in Management.
- Herden, C. J., Alliu, E., Cakici, A., Cormier, T., Deguelle, C., Gambhir, S., . . . Edinger-Schons, L. M. (2021). "Corporate Digital Responsibility" New corporate responsibilities in the digital age. *NachhaltigkeitsManagementForum*, 29, 13-29.
- Jelovac, D., Ljubojević, Č., & Ljubojević, L. (2022). HPC in business: the impact of corporate digital responsibility on building digital trust and responsible corporate digital governance. *Digital Policy, Regulation and Governance*, 24(6), 485-497.
- Kunz, W. H., & Wirtz, J. (2023). Corporate digital responsibility (CDR) in the age of AI: implications for interactive marketing. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 1-7. doi:10.1108/JRIM-06-2023-0176
- Lobschat, L., Mueller, B., Eggers, F., Brandimarte, L., Diefenbach, S., Kroschke, M., & Wirtz, J. (2021). Corporate digital responsibility. *Journal of Business Research*, 122, 875-888.
- Londoño-Cardozo, J., & Pérez de Paz, M. (2021). Corporate digital responsibility: Foundations and considerations for its development. *Revista de Administração Mackenzie*, 22(6), 1-31.
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of management review*, 20(3), 709-734.
- Merbecks, U. (2023). Corporate digital responsibility (CDR) in Germany: background and first empirical evidence from DAX 30 companies in 2020. *Journal of Business Economics*, 1-25. doi:<https://doi.org/10.1007/s11573-023-01148-6>
- Merck Group. (2023, 12 25). <https://www.merckgroup.com/en/company.html> adresinden alındı
- Merwe, J. V., & Achkar, Z. A. (2022). Data responsibility, corporate social responsibility, and corporate digital responsibility. *Data & Policy*, 4, 1-12.
- Mihale-Wilson, C. A., Zibuschka, J., Carl, K. V., & Hinz, O. (2021). Corporate Digital Responsibility-Extended Conceptualization and Empirical Assessment. *ECIS*, 80, 1-16.

- Orbik, Z., & Zozulakova, V. (2019). Corporate Social And Digital Responsibility. *Management Systems in Production Engineering*, 27(2), 79-83.
- Önce, Ş. (2019). Etiğin Dijital Etiğe Dönüşümü Üzerine. *Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, 2(3), 59-85.
- Öteleş, F., & Merey, Z. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Etik Kavramına İlişkin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1302-1323.
- Özcan, N. (2021). Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(25), 89-105.
- Samsung. (2023, 11 03). Samsung: <https://www.samsung.com/us/about-us/digital-responsibility/> adresinden alındı
- Suchacka, M. (2020). Corporate digital responsibility-A new dimension of the human-Technology relations. *System Safety: Human-Technical Facility-Environment*, 2(1), 1-8.
- Şeşen, E. (2021). Waldo Zamani'na Bilgi Teknolojileri ve Dijital Etik Açısından Bakmak. *Library, Archive, And Museum Research Journal*, 2(2), 83-92.
- TEB Bankası. (2023, 11 03). *TEB Bankası 2018-2019 Sürdürülebilirlik raporu*. https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/CSR-report/TEB_2018-19_Surdurulebilirlik_Raporu.pdf adresinden alındı
- Thales. (2023, 11 03). Thales: <https://www.thalesgroup.com/en/global/corporate-responsibility/governance/thales-and-digital-responsibility> adresinden alındı
- Turkcell. (2023, 11 03). Turkcell: <https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/dijital-sorumluluk> adresinden alındı
- Yapı Kredi. (2023, 11 03). Yapı Kredi: <https://www.yapikredi.com.tr/blog/gelisim/dijital-okuryazarlik/detay/dijital-vatandaslik-haklar-sorumluluklar-ve-guvenlik> adresinden alındı